

EDEBİYAT SÖZLÜĞÜ

ABSOLUTİZM

Mutlakçılık. Herhangi bir eserde ya da ilkede bir ebedinin varlığına ve değişmezliğine inanmak, eseri ya da ilkeyi bu değişmeze göre incelemek.

AÇIK HECE

Türkçe sözcüklerde sesli harf ile belirtilen kısa heceler. Örneğin a-na-do-lu, a-şı-la-ma gibi. Arapça ve Farsça'da ise sözcüklerde sesli harflerle yazılmayıp hareke ile gösterilen kısa hecelere verilen isim. Örneğin ka-de-me, ha-se-ne gibi. Aruz vezninde bütün açık heceler kısa hece olarak kabul edilir.

AÇIKLAMA

Edebi bir eseri geniş okuyucu kitleleri için anlaşılabilir hale getirmek için yapılan yazılı çalışmalar. Sanatçılar eserlerinde anlamı herkes tarafından bilinmeyen sözcükler, deyimler, durumlar ve düşüncelerle, sanatlar kullanır. Bunların her biri bir olay, bir durum ya da düşünceyi ifade eder. Okuyucu bunları çözmeden eserin bütününe anlayamaz. Açıklamanın amacı bu anlamayı sağlamaktır.

AÇIKLIK

Bir metinde belirtilmek istenen duygu ve düşüncelerin kolay, anlaşılır, herhangi bir ek yoruma açıklamaya gerek kalmadan kavranılabilir olmasıdır.

ADAPTE

Herhangi bir dilde yazılmış bir eseri, başka bir dile yer ve kişi adlarını değiştirerek, olayları örf ve adet, duygu ve düşünüş bakımından aktarıldığı dili konuşanların hayatına uygulamak yöntemli serbest çeviri tarzıdır. Türk edebiyatında daha çok tiyatro eserlerinde kullanılır. Örneğin Tanzimat edebiyatı yazarlarından Ahmet Vefik Paşa'nın Moliere'den yaptığı adapteler gibi.

ADAPTASYON

Farklı türde bir eserin (roman, öykü, anı gibi), sahne veya sinemaya uyarlanması ya da farklı türde bir eserden (roman, destan, öykü gibi) farklı bir edebi eser (örneğin oyun) meydana getirilmesidir.

AED

Eski Yunanlılarda şiirlerini lirle söyleyen saz şairlerine verilen ad.

AFROZİM

Çeşitli konularda mutlak bilinmesi gereken ana özellikleri kısa, açık ve anlaşılır bir biçimde anlatma sanatı. Yazarların derin anlam yüklü vecdelerine de afrozim denir.

AĞIZ

Bir anadilin herhangi bir şivesi içinde var olan söyleyiş farkıdır. Ağızlarda dilbilgisi ve sözcükler farklı değildir ancak bazı sesler değişik söylenir. Rumeli ağzı, Karadeniz ağzı gibi.

AHREB ve AHREM

Rubai vezinlerinin ana ölçüsüdür. Mef'ulü ile başlayanlara ahreb, mef'ulün ile başlayanlara ahrem denir.

AHSENÜ'L KASAS

Kıssaların, hikayelerin en güzeli. Bu deyim, Kur'an-ı Kerim'de Yusuf Suresi'nde geçen Yusuf kıssasını anlatır.

AKD Ü HALL

Düğümleme ve çözülme. Divan edebiyatında nesir bir eseri nazma çevirmeye akd, nazım bir eseri nesire çevirmeye hall denir.

AKICILIK

Sözcük ve cümlelerin dile takılmadan kolayca okunabilmesi için anlatılmak istenen düşüncenin rahatlıkla anlaşılır şekilde ifade edilmesi. Akıcılık, düşüncelerin bir düzenleme kapsamında sıralanması, bu düşüncenin herkes tarafından bilinen ve kolay söylenebilen sözcüklerle anlatılması, cümlelerin kısa ve yapı bakımından doğru olması ile sağlanır. Akıcılık, içerikten çok bir üslup özelliğidir.

AKROSTİŞ

Bir şiirde dizelerin ilk harflerinin yukarıdan aşağıya doğru sıralandığında anlamlı bir sözcük meydana getirmesi. Divan edebiyatında akrostiş'e **muvaşşah** ya da **istihrac** denir. Eski Yunan ve Latin edebiyatında ise akrostiş "üç dize" anlamına gelir.

Örneğin:

Varolan bir sen, bir ben, bir de bu bahar
Elden ne gelir ki? Güzelsin, gençliğin var
Dünyada aşkımız ölüm gibi mukaddes
İnan ki bir daha geri gelmez bu günler
Âlemde bu andır bize dost esen rüzgar
Cahit Sıtkı Tarancı

Şiirin dizelerinin ilk sözcükleri alt alta okunduğunda "**VEDİA**" ismi çıkıyor.

AKS, AKİS

Bir cümlede, bir dizede iki sözcüğün ya da sözcük topluluklarının yerleri değiştirilerek yapılan söz sanatı. Cümle ya da dizede bir sözcük diğerinin önüne ya da arkasına getirilerek cümle ya da dize tekrarlanır. **Tard ü aks** veya **aks ü tebdil** de denir. Aks-i tam (tam akis) aks-i nakıs (eksi k akis) olmak üzere iki türü var.

Aks-i tam, cümle ya da dizenin anlamlı iki parçası kalıp halinde yer değiştirir, ekleme ve çıkarma yapılmaz. Örneğin:

Mümkün değil Hudâyı bilmek de bilmemek de
Mâtem görünür şâdi şâdi görünür mâtem

Aks-i nakıs, Cümle ya da dizelerde anlamlı sözcük topluluklarının yerlerinin bazı ekleme ve çıkarmalar yaparak değiştirilmesi yöntemidir. Örneğin:

Hayran oluyor kudretine, sun'una insan
Hayran oluyor kudretine, sun'una hayran
İsmail Safa

Gelse der-gâhına ikrâm görürler küremâ
Kürema dergehine gelse görürler ikrâm
Ziya Paşa

AKSAN

Vurgu demektir. Söyleyiş farkını belirtmek için bazı seslerin üzerine konur.

AKS-İ MÜFRED

Bir sözcükteki harflerin sondan başa doğru alınması halinde yine anlamlı bir sözcüğün meydana gelmesidir. Örneğin ayak-kaya gibi.

AKSİYON

Bir edebi eserde olguların akışıdır. Örneğin bir romandaki aksiyon, tanımlama, düşünce ve moral

bölümlerinin çıkarılmasından sonra kalan olaylardır.

ALAKA

İlgi. Bir sözcüğü gerçek anlamının dışında bir anlamda (mecazi) kullanmak için düşünülen ilgiye alaka denir. Edebi sanatların çoğunda bu durum söz konusudur. Bu ilişki ne kadar uygun olursa edebi sanat o derece yerinde ve güzel sayılır.

ALEGORİ

Bir düşüncenin canlı bir varlık olarak anlatılması. Soyut bir düşünceyi heykel ya da resim ile göstermek gibi. Örneğin adalet düşüncesinin gözü bağlı ve elinde terazi bulunan bir kadınla anlatılması gibi.

ALİTERASYON

Şiir ya da düzyazıda bir uyum yaratmak amacıyla aynı sesleri taşıyan sözcükleri sık sık ve art arda tekrarlamak. Örneğin:

Seherlerde seyre koyuldum semayı, deryayı
Tevfik Fikret

Karşı yatan karlı kara dağlar kayıptır.
Dede Korkut

ANA DUYGU

Bir düşünceden çok bir duyguyu dile getirmek, okuyucu ya da dinleyiciye hissettirmek, onların benliğinde yaşatmak amaçlı yazı ya da konuşmaların öne çıkarmak istediği asıl duyguyu anlatır. Ana duygu bir metnin özünü oluşturur. Metinde bu duyguyu destekler haldeki bütün yardımcı duygu ve düşünceler hep ana duyguya bağlanarak onun daha anlaşılır ve duyulur olmasını sağlar. Ana duygu konu anlamına gelmez. Konu anlatılan şey, ana duygu ise bu anlatılanlardan çıkan sonuçtur.

ANA FİKİR

Belirli bir konuda yazılmış eserlerin temelini oluşturan ve okuyucuya verilmek istenen asıl düşünce.

ANAGRAM

Bir sözcükteki harfleri kullanarak başka bir sözcük kurmak. Örneğin sahip anlamındaki "malik" sözcüğü ile tamamlamak anlamındaki "ikmal" sözcüğü kurulabilir. Anagram çoğunlukla özel isimlerde yapılır. Gerçek isim yerine o isimdeki harflerle yapılan bir başka isim kullanılır.

ANAKRONİZM

Meydana geliş tarihi kesin olarak bilinen bir olayı yaşadığı zaman belli olan bir kişiyi, değişik bir tarihte gerçekleşmiş ya da yaşamış gibi gösterme. Örneğin Nasrettin Hoca'nın Timur ile ilgili fıkraları gibi. Anakronizm bilgi eksikliğinden kaynaklanabilir ya da bir amaç için bilinçli olarak yapılabilir.

ANALİZ

Bir bütünü parçalarına ayırarak detaylı inceleme. Bir edebi eserin analizi, olayların, kişilerin ve üslupların ayrı ayrı incelenmesi yöntemiyle yapılır. Analizden çıkarılan sonuç bir tartışma konusu olursa bu duruma eleştiri (tenkit) denir.

ANEKDOT

Bir edebi eserde anlatılan bir olayın başlı başına ayrı bir bütünlük gösteren parçasıdır. Kısa hikaye, fıkra, menkıbe anlamlarını da taşır.

ANJANBMAN

Şiirde cümlelerin bir dize ya da beyitte bitmeyip diğer dize, beyit veya bendlere kaymasıdır. Türk şiirine Fransız şiirinden geçti. Servet-i Fünun döneminde yaygınlaştı. Düzyazıyı şiire yaklaştıran önemli bir üsluptur. Örneğin:

Geçen akşam eve geldim. Dediler:
Seyfi Baba
Hastalanmış, yatıyomuş.

- Nesi varmış acaba?
- Bilmeyiz, oğlu haber verdi
geçerken bu sabah.
- Keşke ben evde olaydım... Esef
ettim. Vah vah!
Bir fener yok mu, verin... Nerde
sopam?
Kız çabuk ol...
Gecikirsem kalırım beklemeyin. Zira
yol
Hem uzun, hem de bataktır...
Mehmed Âkif

ANLAM

Her sözcüğün anlattığı düşünce. Sözcükler birden fazla anlama gelebilir. Bu durumda anlamlardan biri **öz anlam** diğeri **mecaz anlam**dır. Sözcükler zamanla yeni anlamlar alarak zenginleşebilir. Zamanla anlamlarının kaybetmelerine **anlam daralması** denir. Dar anlamı bulunan sözcüklerin anlamlarının genişlemesine de **anlam genişlemesi** denir.

ANLATIM

Duygu ve düşüncelerin sözlü ya da yazılı ifadesi. Edebiyatta daha çok yazılı anlatım için kullanılır. Anlatımın aracı sözcüklerdir. Sözcüklerin dilbilgisi kullarına uygun olarak sıralanmasıyla anlatım ortaya çıkar. Edebiyatta anlatım genel olarak iki türde yapılır. Biri **nesir** (düzyazı) diğeri **nazım** (şir).

ANTOLOJİ

Gerçek sanat eseri değerindeki örneklerin bir araya getirildiği derleme yapıtlar. Yunanca anthos (çiçek) ve legein (toplama) sözcüklerinden türemiştir. Batı'da ilk örneklerini Yunanlılar verdi. Gadaralı Meleagros ile Makedonyalı Filippos'un **Stephanos** (Çelenk) isimle derlemeleri ilk antolojilerdir. Türkçe'deki ilk antoloji ise Ömer bin Mezdî'nin 1436'da yaptığı **Mecmuatü'n Nezâir**'dir. 83 şairin 397 şiirini kapsayan bu antolojiyi Prof. Dr. Mustafa Canpolat 1978'de Latin harfleriyle yayımladı.

ANTONİM

Ters anlamlı sözcükler. Sıcak-soğuk, iyi-kötü, acı-tatlı, kısa-uzun, güzel-çirkin gibi.

APOSTROF

Kesme işareti. Özel isimleri eklerinden ayırmak için (Ali'nin kalemi), sözcükteki düşen bir harfi belirtmek için (n'olur=ne olur), sözcüğün ekiyle karışmaması için (kola'nı içtin mi) kullanılır.

ARAÇSIZ ÜSLUP

Bir fikri, bir duyguyu söyleyenlerden doğrudan doğruya aktarmak. Monolog ve diyaloglar araçsız üslup örnekleridir.

ARKAİZM

Bir dilin eskimiş sözcüklerini ya da cümle kuruluşlarını kullanarak edebi eser yaratma. Bu eserlere arkaik denir.

ASALET

Edebi eserlerde terbiye dışı, çirkin, bayağı, müstehcen ve galiz sayılan sözcüklerden kaçınmak. **Edeb-i kelam** ya da **mümtaziyet** de denir. Tersî eserlere **hasaset** adı verilir.

ASKI

Halk edebiyatında saz şairleri aralarındaki şir yarışmalarında kazananlara verilmek üzere duvara tüfek, kılıç, heybe, saz gibi şeyler asardı. Bunlara **askı**, askıyı kazanmaya da **askı indirmek** denir.

ÂYİNE

Sözcük anlamı aynadır. Herhangi bir şeyi veya hali yansıtan, gözönünde canlandıran anlamında

kullanılır. Tasavvuf edebiyatında dünya, Allah'ın tecelli ettiği bir aynadır.

BAB

Bir edebi eserin düzenlenmesinde, konuların ele alınıp işlenmesine göre ayrıldığı bölümlerden en geniş olanı.

BÂDE

Üzüm şarabı. Ama tasavvuf edebiyatında aşk anlamındadır.

BAHR-I TAVÎL

Vezipli, kafiyeli uzun nesir cümlelerden kurulan Divan edebiyatı nazım türü. Fe'ilatün, mefa'ilün, müstef'ilün gibi cüzler arka arkaya tekrarlanır. Türk edebiyatında çok az kullanılmıştır.

BALAD

Üç uzun bir kısa bendden oluşan Batı edebiyatı nazım türü. Uzun bendlerin dize sayısı 6-10 arasında değişir. Kısa bend ise 4-5 dizedir. Bu bend tanıya, kırala, prense ithaf bendidir. Her bendin sonundaki mısra bir tür nakarattir. Masal ve hikaye niteliğindeki bendleri ele alıp işleyen, kısa ve hikayesi olan şiirlerdir.

BASİTNAME

Divan edebiyatında yalın Türkçe ile yazılmış gazeller. Bunlara **Türkî-i basit gazel** de denir. Basitnamelerde Arapça ve Farsça sözcüklerle tamlamalar çok azdır. Örneğin:

Düşdi bu gönlüm sana hey sevdiğüm
N'ola yakışsan bana hey sevdiğüm

Çün seve geldi seve gider seni
Bu gönül önden sona hey sevdiğüm

Ayruluk derdi bana bir bun durur
Kim döyer imdi buna hey sevdiğüm

Tumadım uçmak diler gönlüm kuşu
Yüce köşkünden yana hey sevdiğüm

Yüzünü gözler güzel bu uyüzden ay
Giceler kalur tana hey sevdiğüm

Ağzını öpmek ana ol kim senün
Söğme yok yire ana hey sevdiğüm

Cânı dahi bir kez ana hey sevdiğüm
Edirmeli Nazmi

BEDÎ

Sözü, kulağa hoş gelecek ve ruha heyecan verecek şekilde güzelleştirme yollarını gösteren bilim. **İlm-i bedî** de denir. Bu isim altında toplanan sanatlar iki gruba ayrılır:

Sözle ilgili sanatlar (**Sanayi-i lafziye**): Cinas, iştikak, seci, kalp, tedvir, aks, teddil, tasri, tarsi gibi. Anlamla ilgili sanatlar (**Sanayi-i mânevîye**): İlhan, tevriye, tenasüp, mübalağa, leff ü neşr, tensik, mügalata-i mânevîye, tecahül-i ârif, hüsn-i ta'lil, tezat, istifham, rücu, tekrar, telmin, insal-i mesel, istidrak, tevdih, iktibas gibi.

BELÂGAT

Düzgün ve yerinde söz söyleme sanatı. Sözün düzgün, açık, anlaşılır, güzel olmasını, söyleme nedeniyle, söylenene göre düzenlenmesini öğreten bir bilimdir.

BERÂAT-I İSTİHSAL

Sözün başında eserde anlatılanları belirten sözcük ya da söyleyişler. **Berâat** üstün gelmek, **istihsal** yeni ayın görünmesi, yağmurun yağması, çocuğun doğarken çığlık atması anlamlarına gelir. Bu edebi sanata **hüsn-i ibtida** adı da verilir. Amaca iki yolla ulaşılır. Bir ilişki kurularak ya da ilişki kurulmadan. İlişki kurulmasına **tahallüs**, kurulmamasına **iktidab** denir. Sinan Paşa'nın Tazarru'namesi, Fuzulî'nin Hüsn'ü Aşk'ı, Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Osmâniye adlı eserlerinde bu sanatın güzel örnekleri vardır.

BERCESTE

Öz, güzel, latif, ince anlamlı, kolayca hatırlanan, yapısı sağlam dize ya da beyit. Dize için daha çok **mısra-ı berceste**, beyit için de **beyt-i berceste** tanımlamaları kullanılır. Genel anlamda bir şiirdeki en güzel dize ya da beyit de denebilir. Bazı berceste örnekleri:

Uyduk dil-i divâneye dil uydu hevâya
Ruhi

Su uyur düşmen uyur hasta-i hicrân uyumaz
Şeyh Gâlib

Çeşmini gördüm unuttum derdi de dermânı da
Şeyh Gâlib

Olmaya devlet dîhanda bir nefes sıhhat gibi
Muhibbî (Kanuni)

Şîrler pençe-i kahrında olurker lertzân
Beni bir gözleri âhûya zebun etdi felek
II. Selim

BERDAR

Asılmış, darağacına çekilmiş. Divan ve tasavvuf edebiyatında sevgilinin saçlarına vurulan "âşk"ı tanımlamak için kullanılır. Örneğin:

Ayağı yire mi basar zülfine ber-dâr olanun
Zevk ü şevk ile virür cân ü seri döne döne
Necatî

Dâr olam gerdâr olam ber-dâr olam mansûr olam
Yunus Emre

BEZM

Sohbet, muhabbet, içki meclisi. Daha çok divan edebiyatında kullanılır. Tamlamalar halindedir. Örneğin **bezm-i nûşânûş** dumadan içilen medis demektir. **Bezm-i vüslat** kavuşma medisidir. **Bezm-i muhabbet** aşk meclisidir. **Bezm-i mey** içki medisidir. Tasavvuf edebiyatında **bezm-i elest** şekli kullanılır. Başlangıcı olmayan zaman demektir.

BİLADİYE

Beldeleri konu edinen edebi eserler. Sanatçılar gördükleri, gezdikleri, sevdikleri ya da görmek istedikleri beldeleri nazım ya da nesir şeklinde anlatır. Divan edebiyatında Ferdi, Derviş Ömer Efendi gibi şairlerin biladileri vardır.

BOZLAK

Halk edebiyatımızda bir ezgi türü. Konusunu aşiret kavgalarından, kan davalarından, aşk maceralarından alır. Çocukla Güney ve Orta Anadolu bölgelerinde söylenir. Afşar bozlağı, Urum bozlağı gibi türleri vardır.

CEM'İYYET

Birbirine uygun veya birbirine karşıt anlamlı sözcükleri bir arada bulundurma. Böyle sözlere cem'iyetli adı verilir.

CEVAZ-İ EDEBİ

Sözcüğü vezne uydurmak amacıyla bazı değişikliklerle kullanılması, hecelerin, seslerin ucun ya da kısa okunması şeklinde yapılan yanlışları hoş karşılama. Şiirde böyle kullanışlar "kusur" kabul edilir.

CEZÂLET

Söyleyişleri kulağa sert gelen sözcükleri tanımlar. Uyumu konuya göre ayarlayan önemli bir anlatım şekli. Örneğin, sanatçı şiddet, büyüklük, vakar, ölüm, korku, savaş gibi konuları anlatırken ya da işlerken, sözcükleri de anlattığı konuya uygun düşecek kalın sesliler arasından seçer. Savaşı anlatırken çekâçâk, gülbank gibi sözcüklerin kullanılması gibi. Bu tür kalın seslilere **elfâz-ı cezele**, taşıdıkları niteliğe de **cezâlet** denir. Örneğin:

Saflar düzüp hücum hücum edilecek hayl-i düşmene
Dehşet âsimân u zemîn pür-figân olur

Evc-i havâda çekâçâk ı tigden
Âvaz-ı ra'd u sâika reh-gümkünân olur
Nef'i

CÖNK

Halk edebiyatı ürünlerinin yazıldığı defterler. Bir tür antoloji sayılırlar ve yazarlarının kim olduğu çoğu zaman bilinmez.

ÇAPRAZ KAFİYE

Dörder mısralı bendlerle kurulan nazım şekli. Her dörtlüğün tek sayılı dizeleri ile çift sayılı dizeleri kendi aralarında kafiyelidir. Dörtük sayısı sınırlı değildir. Her tür konuya uygun olduğu için çok kullanılır. **Çaprazlama** da denir. Örneğin:
Hâfız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle
Gece, bülbül ağaran vakte kadar ağlamış
Eski Şîrâz-ı hayâl ettiren âhengiyle
Yahya Kemal Beyatlı (Rindlerin Ölümü)

DANDİZM

Yapmacık üslup. Bu üslup sanatçıların taklit edilmemek amacıyla kullandıkları üsluptur.

DARAYAK

Âşık edebiyatında kafiye olma olasılığı düşük sözcükler. Âşıkın karşılaşma ya da atışma sırasında en azından dört ayak kafiye bulması gerekir. Diğer âşık da aynı ayakta dört sözcük söylemek zorundadır. Darayak bu durumda işe yarar. **Darkapı** olarak da adlandırılır.

DARB-I MESEL

Meydana gelen bir durumu, olayı bir örnekle anlatmakta kullanılan kalıplaşmış, anlamlı sözler. **Durûb-ı emsâl** diye de bilinir.

DEKADANLIK

Edebiyatı soysuzlaştırdıkları öne sürülen sanatçı ya da akımlara verilen isim. Örneğin Ahmet Mithat Efendi, Edebiyat-ı Cedide şairlerini gülünç göstermek için onlara **dekadanlar** demiştir.

DELÂLET

Söz ile anlam arasındaki bağlantı. Bir sözcüğün okunduğu ya da söylendiği zaman beyinde canlandırdığı anlam. İki başlıkta incelenir:

Sözle alakalı olmayan delâlet (gayr-i lafzi delâlet): Bu da ikiye ayrılır:

Delâlet-i vaz'îye: Sözcükle anlamı arasında sözle ilgili olmayan çağırışma dayalı bir bağlantı

vardır. Şemsiyenin yağmuru anımsatması gibi.

Delâlet-i akliye: Parçanın bütünü, eserin yayıncısını, kainatın Allah'ı anımsatması gibi.

Sözle alakalı delâlet (**Lafz-ı delâlet**): Bu da üçe ayrılır:

Delâlet-i mutabikiye (Uygunluk): Sözün, ifade ettiği şeyin bütününe ifade etmesi. Örneğin ev denince bütün odalarının akla gelmesi gibi.

Delâlet-i tazammuniye: Sözün ifade ettiği şeyin bir bölümünü ifade etmesi. Musluktan çeşme, evden oda gibi.

Delâlet-i iltizamiye: Sözün kendi anlamı için gerekli olan bir başka anlamda kullanılması. Eli açık, gönlü geniş, ağız sıkı gibi.

DEVİR ya da DEVİR

Tasavvufa göre, yaratılış (madde) ve sona eriş (mead) arasındaki safhaları anlatan sistem.

Tasavvufçular bu sistemi bir daireye benzettiği için bu ismi aldı.

DEVRIYE

Tasavvuf edebiyatında devr konusunu işleyen şiirler.

DEYİM

Çocukla gerçek anlamlarının dışında bir anlam taşıyan kalıplaşmış sözler. En az iki sözcükle kurulur. Kısa ve özlü anlatım aracıdır. Teşbih, istiare, mecaz ve kinaye unsurlarıyla bir olayı tanımlar ya da ifade eder. "Ağır başlı", "Dostlar alışverişte görsün" gibi.

DEYİŞ

Türk halk edebiyatında hece vezniyle söylenen şiirler. Türkü, destan, koçaklama, güzelleme, taşlama, nefes, koşma, tekerleme türlerinin hepsine deyiş adı verilir. "Deme" sözcüğü de kullanılır.

DEYİŞME

Halk edebiyatında âşıkların karşılıklı şiir söylemesi. Atışma da denir. En az iki âşık kendi kendilerine ya da bilirkişiler ve dinleyiciler karşısında belli kurallar çerçevesinde şiir yarışını yaparlar. Birbirlerini denerler, ustalıklarıyla öne çıkmaya çalışırlar. Deyişme şu sırayla yapılır:

Merhabalaşma, giriş bölümüdür. Âşıklar, birbirlerini ve dinleyicileri "Hoşgeldiniz", "Sefa geldiniz", "Merhaba" gibi sözcükle rediflerine bağlanan kafiyelerle dörtlükler kurarak selamlar.

İkinci bölümde âşıklar kendi ustalarının şiirlerinden örnekler söyler.

Tekerleme bölümü denilen üçüncü bölüm asıl deyişme bölümüdür. Ev sahibi ya da yaşlı bir kişi düz ya da geniş ayakla deyişmeyi açar. Âşıklar konu ve bend sınırlaması olmaksızın verilen oyun üzerinden deyişmeye başlar. Âşıklar asıl ustalıklarını ve sanatçılıklarını burada göstermeye çalışır.

İlk ayak bitince diğer âşık yeni bir ayak açar. Deyişme sürdükçe ayaklar darayak halini alır. Deyişme karşılıklı soru-yanıt şekline döner. Âşıklar böylece birbirlerinin bilgi ve sanatlarını ölçer. Bir şekilde karşısındakini söz söylemez haline getiren âşık deyişmeyi kazanır.

Söz söyleyememe durumuna "lebdeğmez" denir. Deyişmenin sonunda da âşıklar birbirlerini rahatlatmak, gönül almak için karşılıklı koşmalar söyler. Birbirlerini överek hoşgörü örneğiyle deyişmeyi bitirirler. Örneğin âşık Şenlik ile âşık Feryadî'nin deyişmesi:

Şenlik:

Şöhretin vezir payında
Rütbesiyle şana layık
Oturuşun o duruşun
Hem sultana hana layık

Feryadî:

Sefa geldin gözüm üzre
Olsam mihmana layık
Şeyhülislam, sadrazam
Doğru Al'Osman'a layık

Şenlik:

Seninle oldum taaşşuk
Gözlerime geldi ışık

Duymadım sen kime aşık
Dillerin Kur'an'a layık

Feryadî:

Bu düşün gönlüm açarsın
Selim Sırat'ı geçersin
Kevser ırmaktan içersin
Olasan cihana layık

Şenlik:

Kul şenliği eder hürmet
Rikabın kıldım ziyaret
Sana nasip olsun cennet
Huriye gılmana layık

Feryadî:

Sefil Feryadî göresen
Meram maksûda eresin
Sancak altında durusan
Habîb-i Rahman'a layık

DİBÂCE

Çoklukla mensur, bazen de mazmun eserlerin başında yer alan ve eserin yazılış nedeni ile içeriğini açıklayan başlangıç kısmı. Önsöz, mukaddime, medhal, sözbaşı, başlarken, birkaç söz gibi sözcükler de dibâce karşılığıdır.

DİPNOT

Yazarın yararlandığı kaynakları ve alıntılarını metnin geçtiği yerlerde belirtmesi.

DİYALOG

İki kişinin karşılıklı konuşmasını tanımlayan Yunanca sözcük. Roman, hikaye, tiyatro gibi türlerde kahramanların karşılıklı konuşmalarının olduğu gibi yazılmasını ifade eder. En çok dram türünde görülür ve üsluba canlılık katar. Devrik cümleler kullanmaya elverişlidir. Örneğin Eflatun'un diyalogları ünlüdür.

DÖRTLEME

Halk edebiyatımızda dört dizelik kıtalardan meydana gelen nazım şekillerinin genel adı.

DÖŞEME

Türk halk hikayelerinin başında geçen seçili sözler. **Ayaklı saya** da denir. Arapça mukaddime ve medhal, Farsça dibâce'nin karşılığıdır. Döşeme başlama adlı girişle başlar. Sonra duruma göre yalan veya tanrı, yaratılış üzerine bir destan, bir yurt veya savaş destanı söylenir. Ardından asıl esere ya da anlatıma geçilir.

DRAMATİK

Sahnede canlandırılmak üzere yazılmış eserlerin ortak adı.

DURAK

Hece vezniyle yazılmış şiirlerde dizelerin belli bölümlere ayrıldığı yerler. Durakta sözcükler bölünmez, kulağa uyumlu gelen söz öbekleri oluşturulur.

DÜBEYT

İki beyit anlamındadır. Divan edebiyatındaki rubai türünü belirtmek için kullanılır.

EDA

Söz ve yazıdaki ifade şekli, üslup tarzı, anlatış yolu. Belagatçılar bunun hakikat, mecaz, kinaye

olmak üzere üç türlü olduğunu söylerler.

EDEB-İ KELÂM

Acı, hoş olmayan, ayıp, çirkin, kaba veya uğursuz sayılan şeyleri kendi adlarını söylemeden başka sözle ifade etmek. Buna **asâlet** ve **mümtaziyet** adları da verilir. Edeb-i Kelâm, bir düşünceyi, bir olayı incelik, asâlet ve nezaketle ifade etmek için anlam, kendine ait olmayan kelimeyle karşılanır.

Genellikle şu üç durumda bu yola başvurulur:

1. Sözü kabalıktan kurtarmak için.

Ölen birisi hakkında "ölüm" yerine "Rahmet-i Ralman'a kavuştu", "sizlere ömür", işi elinden alındığını bildirmek üzere "Affedildiniz" denmesi gibi.

2. Ta'zim veya ifadeyi süslemek için. Şeyh Galib'in aşağıdaki iki beyitten ilki ta'zim, ikincisi tezyine (süslemeye) ömektir:

Bir şeb ki Sarâ-yı Ümmehânî
Olmuşdu o mâhın âsumânî
Giydikleri âftâb-ı temmûz
İçtikleri şûle-i dhan-sûz

3. İfadeyi fesahat yönünden bozacak ses, kelime ve terkiplerin tekrarından kaçınmak için.

EDİSYON KRİTİK

Eleştirel basım. Farklı nüshaları bulunan yazma veya matbu eserlerin aralarındaki ayrılıklar tespit edilerek aslına en uygun şekilde yayınlanır. Farklar dip notlar halinde gösterildiği gibi açıklayıcı bilgiler de verilebilir.

EFSANE

Tabiatüstü özellikler gösteren kişilerin hayatlarının ve olayların anlatıldığı hikayeler. Efsane halkın hayalgücüsü yarattığı "ideal insan tipi"ni verir ve nesilden nesile anlatılır. Efsane ile masallar arasında uygunluk vardır. İki türde de olağanüstü olaylar işlenir. Yalnız efsane daha inandırıcıdır. Bu yönüyle hikaye ve destana yaklaşır.

Efsaneler şöyle ayrılır:

1. Yaradılış efsanesi (Dünyanın yaradılışı, tabiat varlıklarının meydana gelişi, kıyamet günleri.)
2. Tarihi efsaneler.
3. Olağanüstü kişiler, varlıklar ve güçleri konu alan efsaneler.
4. Dini efsaneler.

Türk efsanelerinde kahramanlık, fedakarlık, cesaret, ahlaki davranışlar, sosyal düzene bağlılık, Ahlah'ın kudretine iman, doğruluk, cömertlik, samimiyet gibi konular yer alır. Genç Osman, Boş Beşik, Çakıcı EFe, Çoban Çeşmesi, Gelin Kaya, Cennet Dağı, Kan Kuyusu, Yusufçuk Kuşu gibi efsaneler halk arasında söylenegelmektedir.

EGLOG

Çoban şii. Birkaç çobanın aşk, kır hayatının güzellikleri üzerine karşılıklı konuşmaları biçiminde yazılır. Latın edebiyatında gelişen bu şiir türü genellikle Batı edebiyatında görülür. Bir olaya dayandığı ve karşılıklı kişileri konu aldığı için küçük bir piyesi andırır. Eglog, Türk edebiyatında kullanılmayan bir türdür.

EKLEKTİZM

Felsefede uyuşabilir tezleri toplayıp uyuşmayanlarını bir yana bırakma eğilimini, edebiyatta ise birbirine aykırı çeşitleri bağdaştıran geniş sınırlı zevki ifade eder.

ELFİYE

Binlik karşılığıdır. Bin mısradan meydana gelen manzum eserler için kullanılır. Elfiyeler edebiyatla ilgili olduğu gibi, hadis, fıkıh, feraiz, nahiv ilimleriyle de ilgili olabilir.

ELGAZ

Bilmece anlamına gelen lügaz kelimesinin çoğulu.

ELİFNÂME

Genellikle mısra başlarındaki kelimelerin ilharflerinin alt alta elif'den ye'ye kadar alfabetik tarzda devam etmesi ile meydana gelen şiir. Divan ve halk edebiyatımızın ortak mahsulleri arasında yer alırlar. Dini-tasavvufi ve din dışı konularda örneklerine rastlanır.

EMOSYANALİZM

Sanat ve edebiyat eserlerinde duyguya önem veren estetik anlayış.

EMPRESYONİZM

Nesneyi doğrudan doğruya tasvir ve analiz etme yerine, onun uyandırdığı duyguları anlatma yolu. XIX yüzyılın sonlarında Fransa'da doğdu. Önce resimde, sonra diğer sanatlarda tesiri görüldü. Empresyonistler dış dünyanın kendi içlerinde bıraktığı izlenimi dile getirirler. Bu âlem, sanatçıya sadece heyecan ve duygusal dalgalanmalar veren bir uyarıcıdır. Önemli olan sanatçının kendi algılamaları ve bunları anlatma yöntemidir. Edebiyatın bir amaca hizmet edemeyeceğini savunur. Empresyonist edebiyatçılar şiir, kısa hikaye, tek perdelik manzum piyes gibi kısa çalışmalarını tercih etmişlerdir.

ENTİMİZM

İçtenlik. İnsan ruhunun mahrem ve gizli sırlarını içtenlikle anlatma eğilimi. Bu sanat anlayışına sahip edebiyatçılara entimist denir.

ENTONASYON

Cümlede heceler, kelimeler ve daha büyük anlamlı gruplar üzerindeki seslerin alçalıp yükselmesi. Konuşmacının anlatmak istediği anlama yardımcı olur. Dinleyicileri duygulandıran, heyecanlandıran, coşturan özellikler taşır. Cümlelerin yapısına göre değişiklikler gösterir. Bazen cümlelerin anlamını da belirler.

EPİFONEM

Bir sözlü ya da yazılı eserde anlatılanların hikmetli bir sözle son bulması.

EPİGRAF

Bir yapının özelliklerini belirten ve genellikle bir plaka üzerine binanın ön yüzüne iliştirilen yazıya (kitabe) bir kitabın, bir kitabı meydana getiren bölümlerin başına konan, o kitapta veya bölümdeki yazılanları özetler mahiyette sözler, şiir parçaları, atasözleri, vecizeler.

EPİGRAM

Eski Yunan'da mezar taşlarına yazılan kısa ve epik nazım şekli. Romalılar'da çok kısa hiciv manzumesi.

EPİZOT

Hikaye, roman veya şiirde ana konuya bağlı ikinci derecede olay, müzikte temaları birbirinden ayıran serbest yazılmış bölümler; tiyatrodaki bir aksiyona (harekete) katılmış ikinci derecede bir aksiyon; Yunan trajedisinin unsurlarını meydana getiren diyaloglu bölümlerin her biri. Bu bölümler modern tiyatrodaki perde adıyla bilinir.

EPOPE

Kahramanlık konusunu işleyen uzun şiirler. Kelimenin aslı "konuşma, nutuk, sohbet" anlamına gelen Yunanca epospoien'e dayanır.

ESREM

Aruzdaki fe'ülün cüzünden fe ve n'yi kaldırıp ülü yerine getiren fa'lü cüzü.

EŞHAS

Şahıs kelimesinin çoğluğu. Eskiden tiyatro eserlerinde ve romanlarındaki kahramanlara veya kadroya bu ad verilirdi.

EŞTER

Aruzdaki mefa'ilün cüzünden m ve y harflerinin kaldırılıp yerine getirilen fâ'ilün cüzü.

FABL

Hayvanlar, bitkiler ve cansız nesnelere arasında geçtiği hayal edilen öğretici masallar. Teşhis ve intak sanatı üzerine kurulur. Olaydaki kişilere insan karakteri ve davranışı verilir. Asıl masallardan kısadır.

FALNAME

Fal ile ilgili kitap. Falın her bir çeşidine göre düzenlenen eserler. Yıldızname, tefe'ülname, hurşidname, ihtilacname, kıyafetname, kehanetname adlarıyla da bilinirler.

Falnameler çokluk manzum yazılırlar. Nesir halinde yazılanlarına genellikle **yıldızname** denir.

Falnameler Kur'ân falı, kur'â falı gibi dallara da ayrılırlar.

Kur'a taşları veya bir kağıt üzerine çizilmiş noktalar ve noktaların meydana getirdiği şekilleri konu edinen kur'a falları daha çok Hz. Ali'ye nispet edilir. Edebiyatımızda Cem Sultan'ın Divan'ında yer alan Faly-ı Reyhan-ı Sultan Cem adlı kur'a falı meşhurdur.

FASIL

Ayırma, bölme. Bir kitabın bölümlerinin her biri.

Mevsim mânâsına da gelir. Fasl-ı yaz (yaz mevsimi), fasl-ı şitâ (kış mevsimi), fasl-ı hazan (sonbahar mevsimi).

Tiyatro oyunlarında perde anlamında kullanılır.

Türk sanat musikisinde bir defada çalınan aynı makamdan parçaların tamamına denir.

FASİH

Dilin bütün kaidelerine uyularak doğru, güzel ve açık şekilde konuşup yazılması, ifadenin anlam ve âhenk bakımından kusursuz olması.

FESÂD-I TELİF

Söz veya yazıda anlamın anlaşılmayacak kadar karışık olması.

FESAHAT

Sözün ses ve anlam kusurlarından kurtarılması yolları. İfadenin kusurlardan uzak bulunması hali fasih'tir. Sözün söylenişi ve işlişi tatlı olmalı, anlaşılmasında güçlük çekilmemelidir. Divan edebiyatında fesahat, kelimedede fesahat, kelâmda fesahat diye ikiye ayrılır:

1. **Kelimedede fesahat:** Aynı veya yakın mahreften çıkan harflerin bir kelimedede toplanmamasına (tenâfir-ı hurûf), (er kalkılınca); kelimeleri meydana getiren harflerin kaynaşmasında telaffuz zorluğu olmamasına (mütenâfir) (ör. tartırttı); anlamı herkes tarafından bilinmeyen kelimelere yer vermemeye (garâbet), kelimeyi vezne uydurmak için şeklini değiştirmemeye, çok anlamlı bir kelimeyi meşhur olmayan anlamında kullanmamaya gramer hatası yapmamaya (kıyasa muhalefet) dikkat edilir.

2. **Kelâmda fesahat:** Telaffuzu güçleştiren kelimelerin yan yana getirilmemesi (tenafur-ı kelimât). (Örneğin: Şu köşe yaz köşe si şu köşe kış köşe si), zincirleme tamlama (tetâbu-ı izâfât) yapmamaya (Örneğin: Ali'nin ceketinin cebinin içi); Cümle kuruluşunun sağlam olmasına, önce söylenecek sözü sona, sonra söylenecek sözü öne almamaya, sözün düğümlenmemesine dikkat edilir.

FİKSİYON

Bir sanat eserinde uydurularak bulunmuş şey. Günümüzde, roman, kısa hikaye gibi nesir halindeki edebi eserler kastedilir. Romanla eş anlamlı kullanıldığı da görülür. Açık bir şekilde bir olaya bağlı bulunmasından dolayı edebi şekiller içindeki birçok şahıs hakkında kullanılmasına imkan verir.

FİKTİF

İtibarî, gerçek olmayan, var sayılan demektir. Roman, hikaye, masal, halk hikayesi, destan gibi edebi eserler için kullanılır. Yazar, dış dünyaya zihninde bir şekil verir ve bunu eserine aktarır. Bu tür eserler, tasvir esasına dayandığı için olaylar ve kahramanlar fiktiftir.

FRAGMATİZM

Parçacık diye adlandırılabilen bir edebiyat akımıdır. İlk defa XX. Yüzyılın başlarından İtalyan yazarı A. Soffici'nin başlattığı bu akımda, gerçekten alınmış kısa kısa parçalar, küçük tablolar ve

hayattan görüntüler (enstanteneler) en belirgin özelliği oluşturur.

FUAYE

Tiyatro salonlarında, perde arasında oyuncuların ve seyircilerin dinlenmesi için ayrılan yer.

GALAT

Yanlış anlamına gelir. Bir kelimenin ilk veya kitapta yazılmış şekline başka söylenmesi. Çokluk şekli galâta'tır. Yanlış olduğu bilindiği halde kullanılmasında sakınca görülmeyen kelime veya kelime grubuna **galat-ı meşhur** adı verilir. Örnek:

Aslında çokluk olan evlat, eşkıya, evrak kelimelerinin evlatlar, eşkıyalar, evraklar şeklinde tekrar çokluk yapılarak kullanılması gibi.

"Galat-ı meşhur, lügât-ı fasîhten evlâdır" sözüyle yanlış kullanılan yerleşmiş kelimelerin tercih edilebileceği belirtilir.

Genellikle latife, alay isteği ile bir kelimeyi şekil, üslûp ve anlam bakımından dildeki kullanımına aykırı kullanmaya **galat-ı tahakkumi** veya **kiyasa muhalefet** denir.

GARABET

Dilden düşmüş veya çok az kullanılıp henüz ayılmamış kelimelerin kullanılmasıyla meydana gelen fesahat bozukluğu. Böyle kelimeler için garib, vehşi isimlerinin kullanıldığı görülür.

Bu durum eski edebiyatta çok ortaya çıkardı. Şair ve yazarlar ya ustalık göstermek için ya da seci, kafiye zorlamalarından dolayı Arapça ve Farsça'dan iştilmedik kelimeler olarak kullanmışlardır.

Söylendikleri zaman uygun olan, ancak bugün terkedilmiş sözler **garib-i hüsn**, hiçbir devirde benimsenmemiş sözler de **garib-i kubh** diye adlandırılır.

Bir mecburiyet karşısında kullanılan garip kelimelere **muafik**, zorunluluk olmadan kullanılanlara ise **muhelif** denir.

GEÇİŞ

İki paragraf arasında bir düşünceden diğerine geçilirken bu fikirlerin bağlanması. Paragraflar arasındaki geçişin azlığı veya çokluğu yazının açık, doğal oluşuna göre değişir. Bağlanma açıkça geçişe gerek kalmaz. Geçişlerin kısa olmasına dikkat edilir. Geçiş için, fakat, bundan dolayı, kaldı ki gibi edatlar yeterli görülebilir.

GEZMECE

Aşıkların yolculukta uğradıkları yerleri anlatan methiyeli veya taşlamalı deyişler. Gezmeceler onbirli destan veya sekizli kesik (semai) biçiminde söylenir. Gezilen yerler sırayla anlatılırsa, deyiş, sıra gezmece veya sıralı gezmece adını alır. Kerem'in (Aslı'nın âşığı) Pasin, Erzurum köyleri için söylediği deyişler bilinen en eski gezmecelerdir.

GİRİZGÂH

Kasidelerin nesip bölümünden sonra medhiye bölümüne geçerken söylenen beyit veya beyitler. Aslı girizgâhdır ve kaçış yeri anlamına gelir. Kasideler çokluk bir tasvirle başlar. Ardından girizgâhla asıl amaca geçilir. Şair esprili bir sözle övgüye başladığını belirtir.

GNOMİK

Anlamli sözleri nazımla anlatan manzum türü.

GRAMER

Bir dili meydana getiren ses, sözcük yapılışı, sözcük hazinesi, anlam değişimleri, cümle kuruluşu gibi unsurları inceleyip kurallara bağlayan dil bilgisi. Yunanca gramma kökünden geliyor.

GÜLDESTE

Seçme manzum ya da nesir yazılarının toplandığı dergi. Antoloji de denebilir.

GÜNLÜK

Bir kişinin düşüncelerini, duygu ve gözlemlerini günü gününe yazdığı ve o günün tarihini koyduğu yazılar. Ruzname olarak da bilinir. Günlük bir tür anıdır. Ancak günlük günü gününe yazılır, anı ise

olayların yaşanmasından sonra kaleme alınır.

HÂBNAME

Bir olay, bir kişiyle ilgili düşünceleri sanki rüyada görmüş gibi anlatarak yazılmış eserler. Hâbnameler nesir ya da nazım olabilir. Ziya Paşa ile Namık Kemal'in "Rüya" adlı eserleri bu türe örnektir.

HÂCİB

İki ya da daha fazla kafiyeli olan manzumelerdeki bazı sözcük ya da sözcükler. Sözcük anlamı perdedi, perde ağasıdır. Bu şekildeki kafiyelere mahcub adı verilir. Örneğin

Âlem esir-I dest-I meşyyet değil midir
Âdem zebun-I penç-I kudret değil midir
Avnî

HÂFIZ-I KÜTÜB

Kitapları koruyan kişi. Eskiden kütüphaneciler bu isimle adlandırılırdı.

HANE

Divan ve halk edebiyatında dörtlüklerden kurulu nazım türlerinin her bir dörtlüğü.

HASASET

Sözcük anlamı cimrilik. Ahlaka aykırı sayılan sözcükleri edebi eserlerde kullanmaya denir. Ters anlamı "asalet"tir.

HAŞİYE

Bir metnin altına ya da kenarına konuyla ilgili açıklayıcı bilgiler yazmak. Eskiden yeni kitaplar yazmak yerine mevcut kitaplar bu notlarla zenginleştirilirdi. Haşîye yazmaya **taşîye**, taşîye yazan kişiye **muhaşşî**, haşiyeli eserlere de **muhaşşa** ismi verilir.

HAŞV ya da HAŞİV

Yazıda gereksiz söz bulunması. Eş anlamlı sözcüğü sık sık kullanmak, anlam için gerekli olmayan kelimeler bulundurmamak, aynı fikri değişik kelimelerle tekrar etmek, aynı anlama gelen kelimeleri art arda söylemek, yazıya yabancı fikir ve hayal karıştırmak haşv'dir. Eskiler seci, söz sanatları ve vezin için yazı veya şiire fazla söz katarlardı. Edebiyatımızda haşv örnekleri çok fazladır. Ü (ve) edatıyla bağlanan eş anlamlı sözler sık sık kullanılmıştır. Örnek:
Ahd ü peyman, bey ü fûruhi, ceng ü harb, etraf ü cevanib, feth ü küşad, ferid ü yekta, ilm ü irfan, medh ü sitayiş, sehl ü asan, vak ü zaman...
Şeyh Galib'in şu beyti haşvin açık bir örneğidir:

Var mı hele söylenmedik söz
Kalmış mı meğer denilmedik söz

Haşv müfsid ve gayr-i müfsid olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Haşv-i müfsid: Anlatımı bozan söz kalabalığı için kullanılır. Yazarın neyi nasıl anlatacağı hakkında kesin fikri olmazsa fikir anlaşılabilir hale gelir, maksat ifade edilmez.
2. Haşv-i gayr-i müfsid: Fikri anlaşılabilir hâle sokmayan söz kalabalığı için kullanılır. Kabîh, malih ve mutavassita olmak üzere üçe ayrılır.
 - a. Haşv-i kabîh: İfadeye çirkinlik veren fazlalıklar. Söylenmiş bir fikrin eş anlamlı kelimelerle tekrarlanmasında kabîh haşv görülür.
 - b. Haşv-i melih: Söze güzellik ve kuvvet kazandırmak için söylenir. Gereksiz gibi görünen bu sözler ikinci derecede anlam ifade ederler.
 - c. Haşv-i mutavassita: İfadeye güzellik vermediği gibi çirkinlik de vermeyen fazla söze denir. Pek fark edilmeyen eş anlamlı kelimelerin tekrarıyla meydana gelir.
Bir beytin iki mısrasının baş ve son parçaları arasında bulunan parçalara da haşv denir.

HATIRAT

Bir kimsenin kendi hayatını, yaşadığı devrede gördüğü veya duyduğu olayları anlattığı yazılardır. Hatıratı, otobiyografiden ayıran özellik şudur: Otobiyografilerde yazar doğrudan kendi hayatını anlatır, duygu ve düşünceleri geniş yer tutar. Hatıratta ise, kendi hayatıyla birlikte dönemini ve çevresini anlatır. Bazen yazarın kendisini geriye çekerek sadece çevresini verdiği de görülür.

HAYFA

"Yazık, eyvah!" anlamlarına gelen bu kelime Arap harfleri ile bir kelime, noktalı, bir kelime noktasız düzenlenen yazıların adıdır. Tarih mısralarında keder ifadesi için kullanılır.

HÂYİDE

Ağızdan ağıza dolaşmış, herkes tarafından kullanılmış, çok duyulmuş söz. Edebiyatta bu tür sözlerin kullanılması kusurlu sayılır. Ömek:

Hâyide edâya sanma kim el
Bir kerre daha demişler evvel

Şeyh Galib

HAZF

"Gideme, kaldırma" anlamına gelir. Bir ifadedeki kelimelerin bir veya bir kaçını ya da bazı cümleleri kaldırma suretiyle yapılan söz kısaltmasına denir. Kastedilen anlamı tek bir kelime ile söylemeye de **hazf ü takdir** denir. Arap harfi Türkçe metinlerde noktasız harflerle meydana getirilen söz için de bu tabir kullanılır. **Bî-nukat, tecrid** gibi sözcükler de aynı anlama gelir.

HİCVİYE

Kişilerin veya toplumun kötü yönlerini, kusurlarını, gülünç durumlarını alaylı bir dille ortaya koyan manzum yazılar. Medhiye'nin tersi kabul edilir. **Yergi** de denen hicviye halk edebiyatında **taşlama** adını alır. Hicviyelerde mübalağalı üslup kullanılır. Hicvedilen kişi şahsiyetinin gerçek yönleriyle ilgili olmayan yergi ve sövgülerle aşığlanır.

HİKMET

Doğadaki nesnelerin mahiyetini, asıllarını anlatan bilgi, ahlaki ve öğüt verici sözdür. Edebiyatta, dini-ahlaki konuları işleyen, nasihat eden, atasözleri ve öğütlerle süslü nazma denir. Bu tür şiirler hikemi şiirler diye bilinir.

HİLYE

Hiz. Muhammed'in iç ve dış vasıflarını anlatan yazılar. Kelime, "Süs, ziynet, cevher, güzel yüz, güzellikler" anlamında. Hilyelerde Hz. Muhammed'in göz ve saç rengi, şekli, boyunun uzunluğu, konuşması, sesinin tonu, belli başlı tavrı, bedeni ve diğer maddi özellikleri tanımlanır. Mevlid ve mirâciyeler gibi İslamiyet'in gelişme döneminde ortaya çıktı. Osmanlı döneminde yaygınlaşarak orijinal eserler yazıldı. Hilye ismi de bu dönemde verildi.

HİTABET

Söz söyleme sanatı. Bir topluluğa bir fikri, bir davayı aşlamak, bilgi vermek için yapılan konuşma.

HÜSN-İ TA'LİL

Anlamla ilgili edebi sanat. Divan edebiyatında bir olayın meydana gelişini hayali ve güzel bir nedene bağlama yoluyla yapılır. Bu nedenin gerçekle ilgili olmaması ve kesin bir etkeninin bulunması gerekir. **Hüsn-i tevcih** diye de anlandırılır. Eğer neden, güya, sanki, acep, acaba, meğer gibi sözcüklerle olasılıklara dayandırılırsa **şibh-i hüsn-i ta'lil** (yani yarım hüsn-i ta'lil) yapılmış olur. Ömek:

Aceb bi bağ kenârında dursa lâle hacil
Ki lâlezâr-ı cemâlinde hûr u zârındır
Ahmet Paşa

(Lale bağ kenarında utungaç dursa şaşılır mı? Çünkü o lale bahçesine benzeyen yüzünün güzelliği yanında senin bir düşkünündür. Yani şair, sevgiliye, "senin yanakların o kadar kırmızı ki, lale bile

onun yanında utanır kızarır" diyor. Lalenin kırmızılığı güzel bir nedene bağlanıyor.)

İBDA

Yaşanılan dönemin sanat anlayışı içinde olağanüstü bir eser yaratma. Örneğin Fuzûlî'nin Leyla vü Mecnun'u, Şeyh Galib'in Hüsn-ü Aşk'ı birer ibda kabul edilir. İbda eser verebilenlere **mübdî**, **ibdakâr**, eserleri de **bedia** olarak adlandırılır.

İBHAM

Bir edebi eserde isteyerek ve bilinçli olarak yapılan kapalılıktır. Sanatçı, sözün anlamını hemen anlaşılacak şekilde kapalı tutarak, okuyucusunu düşündürmeyi amaçlar. Sanatçının istemeden, bilinçsiz olarak yaptığı kapalılığa ise "te'kid" adı verilir. Örnek:

Nasıl istersen öyle dinle, bakın:
Dalların zirvesindeyiz ancak
Yarı yoldan ziyade yerden uzak
Yarı yoldan ziyade mâha yakın

Ahmed Haşim

İCAZ

Bir düşünceyi çok az sözcükle özlü bir şekilde anlatmadır. Kısaltmanın anlamı güçleştirmemesine dikkat edilir. Buna **icaz-ı muhil** denir. Az söz yüklü anlamla ifadeye **makbul icaz** denir. Atasözleri, vecizeler, hikmetli sözler bu gruba girer. Makbul icaz iki türdür: **Hafz yoluyla icaz**: Anlama zarar vermeyecek şekilde bazı sözcükler atılır. Bu cümle çıkarılarak da yapılabilir. Sözcük çıkarmaya icaz bi'l-harf denir. Örnek:

Bir pâreye bini âferinin
Pâpûşu atıldı Gevherî'nin

Ziya Paşa

Şair burada "papucu dama atıldı'yı "papucu atıldı" diye kısaltmış.
İcaz, cümle çıkarılarak yapılırsa **icaz bi'l cümel** adını alır. Örnek:

"Ahmet ders çalışsaydı..." Burada "başarılı olacaktı" cümlesi çıkarılmış.

Tazammum yoluyla icaz: İfadeden sözcük ve cümle atılmadan yapılan icazdır. İki türü vardır.

İcaz bi't-takdir: Amaç az sözcükle anlatılırken ihatalı anlam da çıkar. Örneğin "Ateş düştüğü yeri yakar".

İvaz bi'l-kasr: Hiçbir sözcük atılmadan anlamca zengindir. Örneğin "Akacak kan damarda durmaz" gibi.

İDGAM

Birbirine yakın iki harfi tek yazarak vurgulu okumak. Örneğin çakal yazıp çakkal okuma gibi.

İDİL

Eski Yunan şiirinde mitolojik, epik ve pastoral şiirlerin genel adı. Günümüzde sevgi ve mutluluk işleyen şiir türü.

İDMAC

Sözcük anlamı sıkı şırtmak. Edebiyatta sözde ve yazıda övgü içinde övgü ya da aşağılama içinde aşağılama yapmayı tanımlar. Övgü içinde övgü yapmaya istibâ adı da verilir. Örnek:

Sadrında seni eyleye Hak dâim ü bâki
Hep âlemin etdikleri şimdi bu duâdır

Nedim

Şair sadrazama dua ediyor ama bu duanın herkes tarafından yapıldığını belirterek övgü içinde övgü yapıyor.

İFRAT

Bir sıfatı aşırı ölçüde şiddetlendirmektir. Mübalağa (abartma) sanatının bir türüdür.

İGARE

Bir şairin şiirinin bir başka şair tarafından benimsenmesi anlamındaki sirkat'ın türü. Benimsenin şiirde bazı değişiklikler yapılır veya sadece bazı sözcükler alınırsa sirkat, **igare** (nesh olarak da adlandırılır) olur. Şiirin sözcükleri değil anlamı benimsenmişse **ilmâd** ya da **selh** adı verilir. Örnek:

Rıza Tevfik'in 1925'te yazdığı Cüniye başlıklı şiirin ilk dördlüğü:

O gece ne kadar güzeldi kâinat
Havvâda bir safâ cereyânı vardı
Dağlardan taşlardan taşıyordu hayat
Guyibâr-ı aşkın fezeyânı vardı

Nihal Atsız'ın 1933'te yazdığı Dün Gece başlıklı şiirin ilk dördlüğü:

Dün gece ne kadar güzeldi âlem
Göklere şanlı bir mehtâbı vardı
Sevdânın topraktan taşıdığı bu dem
Günâh-ı aşkın da sevabı vardı

İHAM

Anlamla ilgili edebi sanat. İki ya da daha fazla anlamı olan sözcüğün en uzak anlamıyla kullanılması. Eğer sözcüğün iki anlamının da konuyla ilisi olursa "ilham", sözcüğün özellikle gerçekten çok mecaz anlamı kastedilirse "kinaye" yapılmış olur. Örnek:

Sahn-ı çemende durma saalinsun sabâ ile
Azâdedir nihâl bugün berg ü bârdan

Bakî

("Fidan bugün yaprak ve bardan kurtulup serbet kaldı, artık bahçenin ortasında rüzgarla salınsın." Bâr sözcüğü hem meyve hem yük anlamındadır. Bâr'dan kurtulmakla ağaçlar hem meyveden hem de yükten kurtulurlar. Şair burada bâr'ın bu iki anlamını kastederek iham yapıyor.

İHTİRA

Daha önce hiçbir şairin kullanmadığı sözcük, deyim ve üslupları tanımlar.

İHTİSAR

Bir düşünceyi az sözle anlatılmasıdır. Geniş açıklamalara, tanımlamalara girilmeden konu yalın ve doğal bir şekilde anlatılır. Bu bakımdan icaz'a benzer.

İKMAL

Bir cümledeki anlamı, ardından gelen cümleyle tamamlamak. Her iki cümlede öznesi de çoğunlukla ortaktır ve ilk cümlede yer alır. Örnek:

Merd olan kızbe tenezzül etmez
Zillet-i kızbe tahammül etmez

Nabî

İKSAR

Kusur sayılan sanatlardandır. Bir düşünceyi gereksiz şekilde uzatılan ve tekrarlanan sözcüklerle anlatmaktır. Örneğin "Ali gitti mi?" sorusuna karşılık "evet" ya da "hayır" yerine "Ali gitti, gelmedi" yanıtı vermek gibi.

İKTİBAS

Anlamı güçlendirmek için söze ayet ve hadisler katılmasıyla yapılan sanat. Ayet ve hadisler aynen kullanılabilir ya da çevirisinin bir bölümü tercih edilebilir. Örnek:

Zalimlere bir gün dedirir kudret-i Mevlâ
"Tallahi lekad âsereke'llahü aleyna"

Ziya Paşa

(Yusuf Suresi ayet 91: Tanrı hakkı için Allah seni bize üstün kıldı.)

İLMAM

Bir şairin, başka bir şairin şiirini biraz değiştirerek sahiplenmesi. Örnek:

Şâdî-i vuslat niçin tahammîl-i nâz eyler bana
Rind-i şâdî-düşmenim ben gam niyâz eyler bana

Nâil-i Kadîm

Tiğ-i istisnâ çekip gamzen ne nâr eyler bana
Afet-i aşkın kazâ arz-ı niyâz eyler bana

Namık Kemal

İLTİFAT

Söz konusuyla ilgili bir başka yöne çevirme şeklindeki edebi sanat. Bir yeri, olayı, duyguyu, düşünceyi anlatırken birden söz yine konuyla ilgili başka bir yere, olaya, düşünceye, duyguya çevrilir.

İLTİZAM

Şiirde kafiyei sağlayan ya da düzyazıda "seci" olarak kullanılan sözcükten önce gelen ve kafiye ile aynı sayıda harf içeren benzer sözcükler kullanarak yapılan sanattır. Örnek: Merasim-i tevkîr-i tevfirinde ihmal-ü taksîr olunmayup hıl-i fâhire ve in'âmât-ı zâhire ve ziyâfât-ı vâfire ile Zülkadiroğlu tâifesi muğtenem oldular.

İNSİCAM

Sözün düzgün, tutarlı ve birbirine bağlanak söylenmesi. Sözcükler titizlikle seçilir, art arda gelen cümlelerde anlamlı bir diziliş aranır.

İNŞA

Divan edebiyatında edebi sanatlarla yüklü, süslü düzyazılara verilen isim. İnşa yazarlara "münşi" denir. Günümüzdeki anlamı kompozisyon.

İNTİHAL

Başka sına ait eserlerden parçalar alıp kendisininmiş gibi gösterme. **Aşırma** veya **ahz u sirkat** tabirleri de aynı anlama gelir. İntihal şiirde olursa **şirkat-ı şi'r** bu işi yapan da **düzd-i sühan** (söz hırsız) diye anılır. Sünbülzâde Vehbi, Sirkat-ı şi'r (şiir çalma) olayı için şu beyti söylemiştir:

Sirkat-ı şi'r edene katî zeban lâzımdır
Böyledir şer-i belâgatle fetâvâ-yı sühan.

İRSAL-I MESEL

Anlamla ilgili sanatlardandır. Söylenen fikri kuvvetlendirmek için araya atasözünü veya atasözünü değerinde örnekler katmaya denir. İleri sürülen düşünce, kendisiyle ortak nokta bulunmayan başka bir düşünceyle birlikte kullanılır. **İrad-ı mesel** de denir. Örnekler genellikle herkes tarafından bilinen, söylenen, kabul edilen atasözleri, vedeler ve hikmetli sözlerden seçilir.

Örnek: Tok olanlar bilemez çektiğini aç kalanın
Sırtı pek kimseye ahvâl-i şîta yaz görülür

Samî

İSTİDRAD

Uygun bir yerde konu dışında bir şey anlatmak. Konuya açıklık getirmek, okuyucunun veya dinleyicinin istifadesini sağlamak için bu yola başvurulur. Bu tür ara girişler "İstidrad" başlığı ile yazılır, bitiş yeri ayrıca belirtilirdi. Sonra bu yöntem bırakıldı, başlık koymadan açıklama yapıp "Sadede gelelim" sözüyle asıl konuya dönülmeye başlandı. Zamanımızda istidradlar kısa olmak kaydıyla parantez veya iki çizgi arasında yapılır.

İSTİDRÂK

Anlamla ilgili sanatlardandır. Över gibi görünerek yerme ve yerer gibi görünerek övmek.

1. **Övme yoluyla yerme:** Eskiler te'küdü'z-zemm bi-mâ yüşebbihü'l medh derlerdir. Kişi övmeye benzer sözlerle, kuvvetle yerilir. Ali Paşa'nın Giriit'teki başarısızlığını dile getiren Ziya Paşa'nın Zafemâme'sinden alınan şu beyitler bu sanatın en güzel örneklerinden.

Bârek-Allah zehî kevkebe-i âlel'al
Levhaş-Allah, acëb nusret-i feyz ü ikbâl!

Hak bu kim görmedi ağaz edeli devre elek
Böyle bir tefh ü zafer böyle şükûh ü idâl...

Lerze saldı feleğe nâre-i "Hayyâk Allah"
Râşe verdi küre'yi gulgule-i "Ya Müteâl"

Kimseler olmadı bu feth-i mübîne mazhar
Ne Skender ne Hülâgâ ne Sezar ü Anibal.

Âferin himmetine âsaf-ı âli-kadrin,
Oldu şâyeste-l tevfik-i Cenâb-l Müteâl

Girid'l aldı geri himmet-i seyf ü kalemî
Hakkına gelmiş iken dâiye-i istikâl

Devleti eyledi bir öyle belâdan âzâd
Yoksa pek müşkil olurdu şu zamânda ahvâl...

İhtiyar eyledi bu kışda şu müşkil seferi,
Yoksa kim etmiş idi kendisini istiskâl!

2. **Yerme yoluyla övme:** Eskiler te'kidü'l-medh bi-mâ yüşebbihü'z-zemm derlerdi. Kişi yemeye benzer sözlerle kuvvetle övülür. Ömek

Dehrde anlamayup bilmediği varsa meğer
Tama'u buğz u nifak u hased u gadr u sitem
Nabî

İSTİFHAM

Anlamla ilgili sanatlardandır. Cevap alma gayesi gütmeksizin art arda sorulan sorularla yapılır. Sevgi, nefret, teessür, üzüntü, öfke, kin, kıskançlık, ümitsizlik, acz, şaşkınlık, hayret ve hayranlık gibi heyecan verici duygular bu yolla ifade edilir. Şair duyguya bağlı olarak kendi kendisine, herkese veya her şeye soru yöneltebilir. Düşünce ve kavram üzerine dikkati çekmek için bu sanata başvurulur. Aşırı heyecan ve gerilim **istifham'ı alelâde** soru cümlelerinden ayrılır. Ömek:

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?
Ya gözler altındaki mor halkalar?
Neden böyle düşman görünürsünüz,

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Cahit Sıtkı Tarancı

İSTİHDAM

Anlamla ilgili sanatlardandır. İki anlamı olan bir kelimeyi, bu iki anlama gelecek şekilde kullanmak. Birinde gerçek, diğesinde mecazlı anlam kastedilir. Örnek:

Bahar erdi açıldı sevdiğim hem fasl-ı dey hem gül
Bir sahn-i gülîstandan biri fasl-ı gülîstanda.

Muallim Naci

Bu beyitte açıldı fiili birinci mısradaki fasl-ı dey (kış mevsimi)nin uzaklaşması, sona emesi; ikinci mısradaki ise, çiçeğin açılması anlamına geliyor.

İSTİHLAF

Türkçedeki sesli harfleri bazı durumlarda uzatmak. Örnek:

Verseydi âh-ı mecnûn feryadumun sedâsın
Kuş mı karâr iderdi bâşımındaki yuvâda

Fuzûlî

"başındaki" ve "yuvadaki" kelimelerinde "a"lar uzun okunur.

İŞTİKRAR

Sözle ilgili sanatlardandır. Aynı kökten türeyen veya aynı köke bağlı harflerin benzerliğinden dolayı aynı kökten türemiş gibi görünen seslerin birarada kullanılmasına denir. Örnek:

Kılmağıl muhkem gönül dünyaya akd-i irtibât
Sen bir avâre müsafirsen bu vîrân irtibât

Fuzûlî

Ribât ve irtibât aynı kökten gelir.

İTİLÂF

Uygunluk. Kelimenin anlamla uygunluğu, kelimelerin vezinle uygunluğu, kelimelerin diğer kelimelerle uygunluğu, anlamının vezinle uygunluğu ve anlamın anlamla uygunluğu.

İTNAB

Söz, gerektiğinden fazla kelime veya cümle ile uzatma. İcaz'ın karşıtı. İkiye ayrılır:

1. **İtnab-ı makbul:** Makbul sayılan söz katmadır. Bu çeşitte anlam pekiştirilir, anlatılacak şey abartılır, kastedilen husus fazla tasvir edilir ve üçü birden sağlanır. Örnek:

"Yalıların en tabii ve en lüzumlu gezinti vasıtası sandallar! Sade yalıların mı? Boğaziçi'nde herkesin her an, en çok, onları işine yarıyor. Mehtapla gezgindi, sâzende köşkü onlar, saz dinleyicilerin mevkibi onlar, yerine göre madrabazların balık deposu onlar, sebze dükkanı, dondumacı dükkanı, onlar; yörük manav sergisi onlar, tatlı su damacanelerinin ambarı onlar, hasta sedyesi onlar..."
Ruşen Eşref Ünaydın

2. **İtnâb-ı mümel:** Makbul sayılmayan söz katmadır. İtnab-ı mühil de denir. Haşv-ı kabih'ler ve tekrarlar makbul sayılmayan söz katmanlarıdır. Örnek:

Duâ ile sözü hatmedelim, zîrâ hakikatte
Sözün gevher olursa yeğdir itnâbından îcâze

Nef'î

KALB

Sözle ilgili sanatlardandır. Arap harflerine göre bir kelimenin harflerinin yerleri değiştirilerek yapılır. Cinas sanatının bir çeşididir. Cinas-ı kalb, tecnis-i kalb ve maktûb adlarıyla da bilinir. İkiye ayrılır:

1. **Kalb-i kül:** Tersinden okunduğu zaman da anlamlı olan kelime çıkan sanattır. Buna kalb-i muntazam veya aks-i müfred de denir. Örnek:

Mûr gibi emrine kılmış itâat halk-ı Rûm
Râm olupdur nitekim Mûsâ'ya ey şeh şihri mâr

Sururî Kadim

Mûr: Karınca, Rûm: Anadolu, Râm: İtaat etme, Mâr: Yılan anlamına gelir.

2. **Kalb-i ba'z:** Bir kelimenin harfleri değiştirilerek kelime yazma sanatıdır. Buna maktûb muavvec de denir. Örnek:

Tahlîsine yok mu duâcı
Câniler içinde kaldı Nâcî

Muallim Naci

Câni: Katil, Nâci: Şairin adı.

KARAVELLİ

Asıl hikaye arasına katılan küçük, müstakil hikayeler. Hikayelerin içinde manzum parça bulunmaz. İbret verici veya güldürücü niteliktedirler. Genellikle uzun hikayelerin anlatıldığı toplantılarda zaman zaman dikkatleri başka noktaya çevirmek ve sahneyi değiştirmek için söylenirler.

KAT

Anlamla ilgili sanatlarıdır. Susmanın söylemekten etkili olacağı yerde sözü kesmeye denir. Heyecanın doruğa ulaştığı noktada bu yola başvurulur. Genellikle nesirde kullanılan bir sanattır. Örnek:

Bu dağın çilesi dolmaz,
Bu dağın çilesi solmaz,
Bu dağ bir...
Sus şair,
Hepsini demek olmaz!

Halide Nusret Zorlutuna

KATAR

Halk edebiyatında alt alta sıralanan dördüklerin hepsine birden katar denir.

KAYABAŞI

Halk edebiyatımızda bir koşma türü. Özel ezgiyle okunur. Türkülerin ezgilerine göre bölümlenmesinde usulsüz okunan türküler bölümüne girer. Konuları kır ve köy hayatıyla ilgilidir. Çobantürküğü olarak da bilinir.

KELAM-I KİBAR

Ulu söz demektir. Velilerin, büyük kişilerin, ahlakçıların özlü sözlerini tanımlamak için kullanılır.

KEREM HAVALARI

Saz, bağlama, bozuk düzenler eşliğinde özel bir ezgiyle söylenen türkülerdir. Adını öykü kahramanı Kerem'den aldığı sanılıyor. Akıcılığından dolayı çok tutulan bir üsluptur. Anadolu'nun hemen bütün bölgelerinde söylenir. Kerem, yanık Kerem, kesik Kerem, kandilli Kerem gibi bölümlere ayrılır.

KESİK

Halk edebiyatımızda hece sayısı 7 ve 8 olan şiirlerin genel adı.

LÂEDRİ

Arapça sözcük anlamı "bilmiyorum" demek. Yazarı bilinmeyen eserler için kullanılır.

LEBDEĞMEZ

İçinde "dudak sessiz harfleri" (yani b, f, m, p, v) diye tanımlanan harfler bulunmayan sözcüklerle yazılmış şiirlerdir. "Dudakdeğmez" adı da verilir. Divan edebiyatında az başvurulan bir yöntemdir. Asıl halk edebiyatımızda kullanılır. Bu türde şiirler söylemek bir ustalık işareti sayılır. Örnek:

Tarihi aşka gir ehli Hüdâ ol
Gönül gel layık-i her itilâ ol

Dilersen dehrde âzâde serlik
Gurur-i câhı terk eyle gedâ ol

Cidâl-i kıl ukale yok nihâyet
Ricalûllah ile hâl-âşına ol

Çekil izzette uzlet gûşesine
Azîz ol derd-î şöhretten cûda ol

Dokunmaz leb lebe Remzi okurken
Dehân-i dil-bere nükte nümâ ol

Ahmet Remzi Dede
(Sadece son beyitte dudak sessiz harfleri var)

LİRİK ŞİİR

Din, doğa, aşk, özlem, gurbet, vatan, ölüm gibi konularda kişisel duygulanımların dile getirildiği, coşkulu bir anlatımın kullanıldığı şiirlerdir. Eski Yunan edebiyatında şairler şiirlerini genellikle lir eşliğinde söylediği için isim buradan kaynaklanır. Türk edebiyatında bir dönem bir tür telli saz olan rebab ile şiir söylendiği için lirik şiire "rebabi" denildi. Divan edebiyatında gazel, murabba, şarkı, halk edebiyatımızda koşma ve semailer lirik şiire örnek verilebilir.

MAKLUB

Harfleri tersten sıralandığında yine aynı sözcük çıkan sözcükler. Örneğin mum, bab, aba gibi.

MAZMUN

Bir dizenin bir ifadenin taşıdığı ve onlardan herkesin anladığı gerçek ya da mecaz anlama, asıl anlamı yanında taşıyan bir isme, bir atasözüne, âyete, hâdise, olaya, bir şeyi onun özelliklerini çağrıştıracak sözcük ya da sözcük gruplarının veya dizelerin içine yerleştirmeye mazmun denir. Örnek:

Çihma yârim giceler ağıyar te'nından sakın
Sen meh-i evci melâhatsin bu noksândır sana

Fuzulî

(Sevgilim, gece yarısı dışarı çıkma, yabancıların ayıplarından sakın. Sen güzellik göğünün en yüksek yerindeki dolunaysın, gece çıkmak sana yakışmaz, kusur sayılır.)
Fuzulî'nin bu beytinde sevgili, güzelliğin doruğundaki aya benzetiliyor. Ayın en güzel hali dolunaydır. Dolunay güneşin batmasından önce doğar. Dolunayın gece yarısı çıkması ay tutulmasıyla olabilir. Ay tutulduğunda noksandır, kusurludur, güzelliğini kaybeder. Fuzulî, bu beytinde "noksan" ve "ta'n" sözcükleriyle bir ay tutulması mazmunu yapıyor.

MEKTUP

Birbirinden uzakta bulunanların haberleşmesini sağlayan bir yazı türü. En eski haberleşme araçlarından biri. Sözcük anlamı Arapça "yazılmış şey." Farsçası **name**, eski Türk dillerindeki karşılığı **bitig**, **betik** ya da **bittid**dir. Tarihte rol oynamış ünlü kişilerin, yazar, bilimadamı ve

sanatçuların mektuplarıyla birlikte bir edebi eserler türü olarak kimi zaman ele alınmıştır. Sadece mektuplardan oluşan kitaplarda vardır.

MELHAME

Divan edebiyatında gelecek olayları anlatan nazım ya da nesir eserlerin ortak adı.

MENKUT

Divan edebiyatında sözcüklerinin tümü noktalı harflerden oluşan şiirler.

MENSURE (Mensur şiir)

Duygu, düşünce, yaşam ya da hayalleri şiir inceliğinde anlatan düzyazı türü. İç uyuma önem verildiği için dilbilgisi kurallarına uygunluk aranmaz. 19. Yüzyılda Fransız edebiyatında ilk örnekleri görüldü. Şinasi'nin Fransız edebiyatından yaptığı şiir tercümeleleri edebiyatımızdaki ilk örneğidir.

MESEL

Atasözleri, öğretici, ahlaki özellikleri bulunan küçük hikayelerdir.

MEŞTÜR

Divan edebiyatında dört cüzlü (yani 4 mefâ'ilün 4 müstef'ilün) ile yazılmış vezinleri ikişer cüze indirerek yazılmış şiirlerdir.

MONOGRAFİ

Bir kişi ya da bir konu ile ilgili özel bir görüşle yazılmış incelemeler. Ele alınan konu ya da kişiyi her yönüyle açıklamaya çalışır.

MONOLOG

Tek kişinin konuşması, tiyatro oyunlarında kahramanlardan birinin sahnede kendi kendine yaptığı uzun konuşmaların tamamı. Tek kişinin oynaması için yazılmış komedilere de monolog adı verilir.

MUAMMA

Başta **Esmâ'yi Hüsnâ** (Allah'ın doksan dokuz güzel ismi) olmak üzere konusu insan ismi olan manzum bilmeceler. Kelime "gizli, örtülü, anlaşılması güç veya işaret remiz yoluyla söylenmiş söz" anlamlarına gelir. Muammalar lügazlardan farklıdır. Muammalar Allah'ın isimlerinden biri veya insan ismi için düzenlenirken lügazlar her şey hakkında düzenlenirler. Yalnız muammaların bazen lügaz, hatta âşık edebiyatında bir çeşit bilmece (âşkı -muamma) karşılığı olarak da kullanıldığı görülür. Muamma alanında en çok eser veren şairimiz Emri (Edimli Emirullah Çelebi) olmuştur. Muammanın düzenlenmesinde ebced hesabı kullanılır. Örnek:

Bende yok sab-ü sükun sende vefadan zerre
İki yoktan ne çıkar fikr edelim bir kerre

Nâbi

MUAŞŞER

Onar mısralık bendlerle kurulan musammaflar. Divan edebiyatı nazım şeklidir.

MUCEM

Arap alfabesindeki noktalı harfler. Alfabetik olarak düzenlenmiş sözlük, hâl tercümesi, ansiklopediler böyle adlandırılır. Mucem tarih, ebced hesabı ile sadece noktalı harflerin hesap edilmesine dayanılarak düzenlenen tarihlere dir.

MUHAMMES

Beş mısralık bendlerden oluşan divan edebiyatı nazım şekli. Kelime "beşik" anlamındadır. En az 4, en çok 8 bend arasında yazılmıştır.

MUKABELE

Aralarında tezat ve karşıtlık bulunan kelime, tamlama ve sözleri birarada kullanmak. Örnek:

Safa-yı aşkın dide gamınla pümem
Bir evde ayş u şâdî bir evde ye's ü mâtem

(Safa ile gam, ayş u şâdî ile ye's u mâtem arasında karşılık bulunmasına rağmen birarada kullanılmıştır.)

MUKATTA

Arap alfabesinde kendisinden sonra gelen harfle bitişmeyen harfler (elif, dal, zel, rı, ze, vav) kullanılarak söylenen söz.

MUKTEZA-YI HÂL

Üslûpta zamana, yere, duruma ve hitâp edilen kişilere göre dili ayarlama, sözün söylendiği yerin, zamanın gerçek ve gereklerine uygun olması. **Mukteza-yı makam, itibar-ı münasib** sözleri de aynı anlamda kullanılır.

MURAFAKAT

Üslûbun, ele alınan konuya göre düzenlenmesi, dile getirilen düşünce, duygu ve hayallere uygun düşmesine, üslûp ile içerik arasında bir ilişki kurulması. Anlatılan konuya uygun kelime, kelime grubu ve isimler seçilir.

MURASSA

Nesirde iki ibarenin, nazımda ise iki mısranın kelimelerinin sayıca denk, karşılıklarıyla vezin ve kafiye bakımından birlik olması. Ömek:

Şâh melekût arş-pâye
Mâh-ı ceberût perş-sâye

Şeyh Gâlib

MUSARRA

Mısraları birbiri ile kafiyeli olan beyitler. Beyti musarra, gazellerin ilk beyitleri (matla') musarra'dır. Her mısrası aynı kafiyede olan şiirlere de musarra denir. (Musarra tuyuğ gibi) Bu şekilde düzenlenen şiirlerin bir başka adı müselseldir.

MUTABAKAT

Anlatım içinde kullanılan kelime ve deyimlerin içeriğe uygun seçilmesi. Karşıtı mübayenet'tir (aykırılık, zıtlık).

MUVAFKAT

Kelimenin anlamla, kelimenin vezinle, kelimenin kelimeyle, anlamın vezinle, anlamın anlamla uygunluğu.

MUVAZENE

Nesirde seci, nazımda kafiye yerindeki sözcüğü yalnız vezin bakımından eşit olması. Ömek:

Münderic nüsha-i zâtında kemâlat-i vücûd
Mündemic tynet-i pâkinde havass-i icâd

Nâdî

(Münderic ve mündemic kelimeleri arasında muvazene vardır.)

MÜLEMMMA

Bir şiirin bazı mısraları, bölümleri veya bir mısranın bazı sözcüklerin değişik dillerde yazılması. Divan edebiyatında Arapça, Farsça, Yunanca'nın Türkçe ile birlikte kullanıldığı şiirler yazılmıştır. Tanzimat'tan sonra bu dillere Fransızca da eklenmiştir. Ömek:

Eyyüha'r-rağibûne fi1-evkat!
Edrikûhâ fe-mâ madâ kad fât.

Fevt-i fırsat me-kün çü vakt-i safâst,
Ki besî hestder-cihân âfât.

İrdi bir dem ki behcetinden anın
Sekiz Uçmâğ'a döndü Altı Cihât.

İş ke-mâ âşe âşikun va'lem!
Tâvet in-nefsü tâbet il-evkat.

MÜNAKKAHIYET

Gereksiz sözlerden arındırılmış özlü ifade, konuyu gerektiği kadar işleme; anlamlı sözcükler arasında eşitlik bulunması.

MÜNŞEÂT

Mensur yazı veya mektupların bir araya getirdiği dergiler. Divan edebiyatında edebi değeri olan yazılar bir defterde toplanır ve meraklıları okurdu. Münşeâtlardaki nesirlerde konu birliği aranmaz. Bu eserlerde çeşitli tarih belgeleri yanında edebi metinler ve özel mektupların biraraya getirildiği görülür. Münşeât-ı Feridun Bey, Nergisi ve Veysi'nin münşeâtları ünlüdür. Son münşeât örnekleri arasında Münşeât-ı Akif Paşa önemlidir.

MÜNŞÎ

Sanatlı düzyazı yazar kişiler. Münşilerin yazılarını toplayan dergiler münşeât'tır.

MÜNTEHABÂT

Seçilmiş şeyler. Çokluk aynı türde kaleme alınmış, bir veya daha fazla yazarlara ait yazılar arasından yapılan seçmelerle meydana getirilmiş eser; seçmeler, antoloji.

MÜSTEŞRİK

Doğulu milletlerin tarih, din, dil, edebiyat ve kültürlerini araştırıp inceleyen Batılı bilginler. Şarkiyatçı, oryantalist, doğubilimci kelimeleri de aynı anlamda kullanılır.

MÜŞAARE

Karşılıklı şiir söyleme. Edebiyat araştırmacıları müşaareyi üçe ayırır:

1. Bir divan şairinin manzum eserine diğer bir şairin aynı vezin ve kafiyede nazire yazması.
2. Âşıklar arasında karşılıklı şiir söyleme. Bir âşığın okuduğu beyit veya kıtaya diğer bir şair aynı vezin ve kafiyede şiir söyleyerek cevap verir.
3. Edebiyat meraklılarının şiir okumaları, herhangi bir mazmunu ihtiva eden beyitler okunur veya birinin okuduğu beyte karşılık onun son kelimesiyle başlayan bir beyti başkası okur.

MÜŞAKELE

Birden fazla anlamı olan sözcüklerin art arda gelecek şekilde, iki anlamı ile kullanılması, birinin söylediği bir sözü bir başka sının değişik anlama gelmek üzere tekrarlaması. Karşılıklı konuşan iki kişiden birinin gerçek veya mecazi anlamda söylediği bir sözü, diğeri başka bir düşünöyeye yanıt olacak şekilde tekrarlar. Birinci anlamı gerçek olursa çoklukla ikinci kullanıştaki anlamı mecazidir. Örnek:

"Tezer
Yine mi kanmıyorsunuz sözüme
Ne için bakmıyorsunuz yüzüme
Beni bir kere okşa sanız ne çıkar?
Melik
Sen çıkarsın... Demek ki fitne çıkar!"

Abdülhak Hâmid Tarhan

MÜTAKARRİN

Kafiyeleri birbirinin peşinden gelen ve iki kafiyeli olan şiir. Örnek:

Hangi âkıl der ki ancak râh-i gülşenden geçin
Bir de gafiller şu nâilgâh-i şîvenden geçin

Muallim Naci

MÜTEKERRİR

Murabba, muhammes, müseddes gibi nazım şekillerinde bendlerin sonlarında tekrarlanan mısra veya beyitler.

MÜTELEVİN

Divan edebiyatında bir beytin okunuşu sırasında küçük bir değişiklikle veznin bir başka vezne çevrilmesi.

MÜZDEVİC

Murabba, muhammes, müreddes benzeri nazım şekillerinde bendlerin sonundaki mısraların birinci bend ile kafiyeli olması.

NAKARAT

Şiirlerde bendlerin sonunda tekrarlanan mısra veya mısralar. Bu bölüm, anlam bakımından her bendi şiirin ana duygusuna bağlar. Şiirin, nakarat bölümlerinde ifade olunan duygu ve düşünce etrafında gelişmesini sağlar. Nakarat, halk şiirinde bağlama veya kavuştak diye bilinir. Sözlü musiki eserlerinde aynı söz ve ezgi ile tekrar edilen bölüm de nakarattır.

NÂME

Mektup, kitap, risâle, ferman gibi anlamlar taşıyan Farsça bir kelime. Eskiden kitap türü olarak çok kullanılmıştır. Kıyafetnâme, kâbnâme, Hamzanâme gibi. Resmi nitelikteki kağıt ve mektuplar da nâme diye bilinirdi.

NÂT

Hazreti Muhammed'i övmek için yazılan şiirler.

NAZIM

Dizelerden oluşan vezinli ve kafiyeli anlatım şekli. Kelime, "dizmek, ipliğe inci dizmek" anlamlarını taşır. Nazımda sadece anlam değil, seslerin musikisi de önemlidir. Akılda kolay kaldığı için ezberlenmesi istenen bilgilerin çoğu bu yolla ifade edilir. En küçük birim dizedir (mısra). Ayrıca beyit, kıta, bend gibi nazım birimleri de vardır. Şiirler de nazım şeklinde yazılır, ancak her nazım, şiir değildir.

NAZİRE

Bir şairin şiirine başka bir şair tarafından aynı şekil, vezin, kafiye ve redifle yazılan şiir. Divan edebiyatı nazım türüdür. Kelime Arapça "eş, değer" anlamlarındaki nazir'den gelir. Nazire yazma, tanzir, tanzir etme diye anılır. Nazire geleneği Türk edebiyatına İran edebiyatından geçmiştir. İranlı şairler nazireye cevâb adını verirler. Alay ve şaka yollu yazılmış nazirelere tezhil veya hezl denir. Ömek:

Fuzûlî'nin gazeli

Hayret ey büt sûretin gördükte lâl eyler meni
Sûret-i hâlim gören sûret hayâl eyler meni

Mihr salmazsın mana rahm eylemezsin munca kim
Sâye tek sevdâ-yı zülfün pâ-y-mâl eyler meni

Za'fî tâli mân-i tevfiğ olur her nice kim
İltifâtın ârzû-mend-i visâl eyler meni

Men gedâ şahâ yâr olmak yok ammâ neyleyem

Ârzû ser-geşte-i fikr-i muhâl eyler meni

Tir-i gamzen atma kim bağrım deler kanım döker
Akd-i zülfün açma kim âşüfte-hâl eyler meni

Dehr vakf etmiş meni nev-res civanlar aşkına
Her yeten meh-veş esîr-i hatt u hâl eyler meni

Ey Fuzûlî kılmazsam terk-i tarîk-i aşk kim
Bu fazilet dâhil-i ehl-i kemâl eyler meni

Fuzûlî

Nedim'in Fuzuli'nin bu gazeline yazdığı nazire:

Bûs-ı lalın şöyle sır-âb-ı zulâl eyler beni
Kim gören âb-ı hâyât içmiş hayâl eyler beni

Şâire söz bulmağa minnet yok amma neyleyim
Âh kim hâyret seni gördükçe lâl eyler beni

Sevdiğim câm-ı meye hâcet nedir lal-i lebin
Bir şeker handeyle mest-i bî mecât eyler beni

Bağda zülf ü ruhun andıkça bu kimdür deyü
Sünbül ü gül birbirinden sûal eyler beni

Nükhet-i zülfünle geldikçe nesîm-i nev-bâhar
Turra-i sünbül-sıfat âşüfte-hâl eyler beni

Nâ-tüvânım şöyle çeşmin hasetinden kim gehî
Sâye-i müjgân-ı âhü pâ-y-mâl eyler beni

Gerdişin gördükçe sâkî-mülâyım meşrebini
Arzû ser-geşte-i fikr-i muhâl eyler beni

Hasret-i çeşminle ben hâk-i siyâh olsam dahi
Baht âhir sürme-i çeşm-i gazâl eyler beni

Güldürür ya ağlatır ya lütf eder yâhud itâb
Hâsılı neylerse ol ruhsâr-ı âl eyler beni

Arz-ı hâlim çok efendim hak-i pâ-y devlete
Lütfun ammâ bî-niyâz-ı arz-ı hâl eyler beni

Ben kulun lâ-yık değildir aslına ammâ yine
İltifâtın ârzü mend-i visâl eyler beni

Güyyâ bilmez efendim bende-i dîrinesin
Kim Nedîmâ bu mudur deyü suâl eyler beni

Nedîm

NESİR

Duygu, düşünce ve hayallerin dilgisi kurallarına uygun cümleleri içinde anlatılması şeklindeki edebi eser. Edebiyatın iki anlatım yolundan biridir. Diğer nazımdır. Nesirde aklın kontrolü altında duygu, düşünce ve hayallere yer verilir. Nazımdan daha geç doğmuştur. Düşüncelerin fadesi için nazımdan çok daha zengin imkanlara sahiptir. Hikaye, roman, tiyatro, masal, hatıra, makale,

sohbet, deneme, gezi yazısı, biyografi gibi edebiyat türlerinde hep nesir kullanılır. Nesrin en küçük birimi tek başına bir anlam ifade eden cümledir. Nesir, kullanılan üslûba göre sade nesir, orta nesir ve süslü nesir olmak üzere çeşitlere ayrılır.

NİDA

Divan edebiyatımızda bir sanat türü. Şairin korku, sevinç, şaşkınlık, acı, ızdırap, öfke gibi pekiştirilmiş, duygu ve düşüncelerini okuyucuya hissettirebilecek şekilde işlenmesi. Çokluk "ey!, hey!, vay!" gibi ünlemlerle seslenilir. Tekfîr ve teşhis sanatlarıyla birlikte kullanılır. Örnek:

Ey mi'delerin zehr-i tekazası önünde
Her zilleti bel'eyleyen evfâf kadide;
Ey fazl-ı tabiatle en âmâde ve münîm
Bir fitrata makrûn iken aç, âtil ve âkim
Her ni'meti, her fazl-ı, hep esbâb-ı rehâyı
Gökten dilenen züll-ı tevekkül ki...

Mürâyî

OTOBİYOGRAFİ

Bir kimsenin kendi hayatını yazdığı eser. Biçim ve içeriğiyle bir edebi değer taşımalıdır.

OTOGRAFL

Yazarın kendi el yazısı. Eskiden hatt-ı dest (el yazısı) deyimi kullanılırdı.

OTTOVA RİMA

Sekiz mısralı bir nazım şekli. Önce İtalyan edebiyatında kullanılmış, sonra Fransız edebiyatında, buradan da Türk edebiyatına geçmiştir. Batı edebiyatında kafiye şeması, abababcc'dir. Bu şema bizde değişikliğe uğrayarak ababcccb şeklini almıştır. Aabbccdc şekli de görülür. Bu nazım şekli lirik tür için elverişlidir. Ottova Rima'yı edebiyatımızda daha çok Abdülhak Hamid kullanmıştır. Örnek (*MAKBER'den*)

Bu makberdir o bâba makdem,
Bilmem ne duyargiirincœ, adem?
Sûzişlerimin budur esâsı
Hep şüphelerin bu en fenâsı
Benlik acebâ kalır mı ol dem?
Sönmüş erimekte o nûr-i dîdem.
Ben gözler idim bu hâli ey yâr
Senden daha çok zaman akdem...
Abdülhak Hâmid

OZAN

Kopuzla türkü söyleyen en eski Türk şairleri. Osmanlı döneminde halk şairleri için kullanılırdı. Âşık sözünün karşılığı olduğu gibi meddah anlamını da taşıyordu. Ozanların toplumda önemli yerleri vardı. Beylerin huzurunda, dini törenlerde, elindeki kopuzunu çalarak kahramanlık destanları okurlar, halk arasında kıssa söylerlerdi. Memluk ordusunun mızıkta takımında ozan denilen çalgıcılar olduğu tarihi kaynaklarda yazar. Selçuklular'da da benzer durum görülür.

ÖNSÖZ

Eserin niçin ve ne amaçla yazıldığını belirtmek için kitabın başına eklenen yazı. Bu bölümde yazar ya kitabın özetini verir veya hangi nedenle yazdığını açıklar. Eskiden, "sebeb-i telif-i kitab" (Kitabın yazılışının sebebi) sözü kullanılırdı. Tanzimat'tan sonra edebiyatçılar, mukaddeme başlığı altında yazdıkları önsözlerde edebiyat anlayışlarını belirleyici açıklamalar yaptı. Namık Kemal'in Celaleddin Harzemşah, Recaizade Mahmud Ekrem'in Zemzeme, Abdülhak Hamid Tarhan'ın Makber mukaddemeleri bunlardandır.

PARAGRAF

Bir fikrin işlendiği yazı bölümü. Bir veya birkaç cümleden meydana gelebilir. Satırbaşı yapılmış her bölüm bir paragraftır.

PASTORAL

Çoban ve kır hayatını, köylerdeki yaşayış şeklini anlatan şiir. Greklerin bukolik dedikleri bu türü Edebiyat-ı Cedide'ciler eş'ar-ırâiyâne (Çoban şiirleri) diye adlandırmışlardır. Pastoral şiir, süsten, kelime oyunlarından, yapmacılıktan uzak sade bir dille yazılır. Eski Yunan edebiyatında Theokrites ile Latin edebiyatında Vergilius, pastoral şiirin ilk ve en güzel örneklerini verdi.

PELTEKNÂME

Kekeleme şiiri. **Lisan-i pepeği** adı da verilir. Halk edebiyatı nazım şeklidir. Âşık, kelimelerin ilk hecelerini, bazen de kelimelerin çoğunluğunu kekeleyerek söyler. Bu tekrarlar ölçüye dahildir.

Ömek:

Bu bu bugün gö gö gördüm yü yü yüzün dilberâ
Ba ba baktım gö gö gönlüm oluptur ziyaâ
Di di dilim pe pe pelték sö sö söyler zebanımı
Ne ne ne derse de de desin dimesin tek sana
Abdi İmam

PLOT

Roman, hikaye, tiyatro gibi eserlerde, baştan sona devam eden hareketlerin yapısı. Bir bakıma eserin planıdır. Kahramanların ve olayların meydana getirdiği devamlılığı ifade eder. İkinci, üçüncü derecedeki kişi ve olaylar, görünüp kaybolan bir başka zaman, mekan ve olayla ortaya çıkan kişiler, duygusal davranışlar plotu tamamlar ve zenginleştirir. Plot, yapısına göre çeşitlere ayrılır. Bazı plotlar trajik olayları, bazıları komedi, masal ve hiciv gibi konuları göstermek için kurulur. Eser, bu plota göre kimlik kazanır.

POETİKA

Şiir üzerine düşüncelerin ve teorilerin bütünü. Bu kelime eskiden Fransızca'da yalnız şiirin değil, güzel sanatların teorisini güzelliğin felsefesini, bir bakıma estetiği ifade ederken, bugün şiir sanatı anlamına gelen bir terim olmuştur. Batı dillerinde poetika konusuna giren birçok eser var. Türkçe'de ise, bazı şiirlerin ve grupların bildiri niteliğindeki, genellikle savunmaya dayalı birkaç önsözü görülür. Necip Fazıl Kısakürek'in de bir Poetika'sı var.

PROZODİ

Kelimelerin taşıdıkları seslerin değerlerine ve hecelerin taşınması gereken seslere göre söylenmesi. Tonlamaya, hecelerin vuruşuna kelimelerin uzunluk ve kısalıklarına dikkat edilerek söylenir.

RAKTA

Arap harflerine göre bir harfi noktalı, bir harfi noktasız kelimeleri kullanarak şiir yazma.

REKÂKET

Kelime veya cümlelerin düzensiz sıralanmasından ileri gelen okumayı zorlaştırıcı durum. Divan edebiyatında yazıda kusur sayılırdı.

RİKKAT

Anlatımda söylenişleri kulakta ince, hafif, hoş etki bırakan sözcüklerin kullanılması. Sanatçı sevgi, şefkat, muhabbet, güzellik gibi konuları anlatırken sözcükleri de uygun düşecek şekilde ince sesle kurulanlardan seçer. Bu sözcükler **kelimâ-i rahika**, taşıdıkları özellik de **rikkat** diye adlandırılır.

RİSALE

Küçük kitap, broşür. İlim veya sanata dair yazılar. Önceleri çokluk dini konuları ele alan küçük hacimli kitaplar bu adla anılırlardı.

RİTM

Şiirde, hecelerdeki vurgu, uzunluk, kısalık, kalınlık, incelik, yükseklik gibi ses özelliklerinin ve duraklarının düzenli bir şekilde tekrarlanmasından doğan uyum.

RONDELET

Yedi mısralı ek bendden meydana gelen Fransız nazım şekli.

RÜCÛ

Divan edebiyatı sanatlarından. Bir düşünceyi daha güçlü hale getirmek için, söylenen sözden vazgeçer gibi davranılır. Espri, üzüntü, sevinç, dehşet, hayret durumlarında ifadeyi daha güçlü ve canlı kılmak için kullanılır. Vazgeçme döngü halinde de yapılabilir. Örnek:

Eder isyanıma gönlümde nedâmegalebe
Neyleyeyim yüz bulamam ye's ile afvime talebe
Ne dedim? Tövbeler olsun, bu dafi'i şerdir
Benim özrüm günehimden iki kat beterdir
Nûr-i rahmet niye güldürmeye rûy-i siyehim
Tanrı'nın mağfiretinden de büyük mü günehim?
Şinasi

SADR

Bir beyitte birinci mısranın ilk parçası ile nesirde cümlelerin ilk parçası.

SAGU

İslamiyet öncesi Türk edebiyatında ölen kimselerin arkasından söylenen şiirler. Sevilen, sayılan özellikle gösterdiği kahramanlıkları tanıtmış kimselerin ölümü üzerine ozanlar tarafından, **yuğ** adı verilen cenaze törenlerinde okunur, ölen kişinin yiğitliği, iyiliği, cömertliği, faziletleri dile getirilirdi.

SAKİNAME

Sakiye (ıçki sunana) seslenmek yoluyla içkiyi (çokluk şarabı) ve içki medislerini, adetlerini, içkiyle alakalı bütün düşünce, duygu ve kavramı bazan tasavvufi, bazan da dünyevi işleyen şiirler. Mesnevi şeklinde yazılır. Terki-i bend, terc-i bend veya kaside şeklinde de görülür.

SALİYE

Divan edebiyatımızda yeni yılı kutlamak için yazılan şiirler. Bu şiirlerde daima girilen yılın tarihini tespit eden bir beyit de bulunur.

SARMA KAFİYE

Dört mısralık bendlerle kurulan nazım şekli. Her dörtlükte birinci ile dördüncü, ikinci ile üçüncü mısralar kendi aralarında kafiyelidir. Kafiye şeması şöyledir: Abba, cddc, effe. Örnek:

Rûhumu bu çarımha kendi ellerimle gerdim:
Bir nebi ızdırabı kaynıyor her yerimde.
Ölüm, siyah bir tütsü yakıyor gözlerimde
Aldığım her nefesi son nefes gibi verdim!
Yusuf Ziya Ortaç

SATRANÇ

Saz şairleri tarafından aruzun müfte'îlün müfte'îlün müfte'îlün kalıbıyla ve musammat gazel şeklinde yazılan şiirler. Musammat beyitlerden oluştuğu için, her mısra kafiyeli iki eşit parçaya bölünür. Bu parçalar alt alta yazıldıklarında dörtlüklerden meydana gelen yeni bir şekil ortaya çıkar. Bu şeklin kafiyeli şeması şöyledir: abab cccb dddb... Örnek:

Sevdi gönül bir püsteri / Sanatı terzi güzeli
Hüsnünü bir muhtasarı / Şerh ederek söylemeli

Matanın fâikını / Sohbetinin lâyıknı
Ben gibi bir âşıkını / Eylemiş aşkıyle deli

Düştü gönül çâresine / Kaşlarının karesine
Çehre-i menâresine / Yandı derûnum görelî

Vardı ellerim eline / Tutuldu dilim diline
Kâkülünün bir teline / Bağladı bu cân ü dili
Emrahî

SAYA

Aşık edebiyatında nesir. Mensur karşılığı olarak da sayalı kullanılır. Secili (**müsecca**) nesre ise **ayaklı saya** adı verilir.

SEBK-İ HİNDÎ

Divan edebiyatında kullanılan bir üslup. Terim, "Hint tarzı, Hint üslûbu" anlamına gelir. Türk edebiyatına XVII. İran şairlerinin etkisiyle girdi. Bu nedenle **sebk-i İsfahâni** diye de bilinir. İran edebiyatına ise Hindistan'dan geçmiştir.

SECI

Cümlelerin veya bir cümle içinde birden çok kelimenin sonlarındaki ses benzerliği. Nesirde kullanılan bir çeşit kafiyedir. Secili nesre müsecca adı verilir. Edebiyatımıza Arap edebiyatından geçmiştir.

SEHL-İ MÜMTENİ

Söylenmesi kolay görülen ama benzeri yapılmak istendiğinde güdüğü ortaya çıkan söz. Bu tür sözler sade ve derin anlamlıdır. En güzel örneklerini Yunus Emre, Süleyman Çelebi, Mehmed Akif Ersoy vermişlerdir. Örnek:

Ete kemiğe büründüm
Yunus diye göründüm
Yunus Emre

SELÂMET

Cümlelerin doğru ve sağlam olması. İfadenin düşük, eksik olmaması gerekir.

SELÂSET

Bir yazıda cümle ve kelimelerin akıcı, âhenkli, kolay ve anlaşılır olması. Selâset, sözüklerin birbirine uygun seçilmesiyle sağlanır.

SELH

Başkasına ait bir şiirin anlamını alıp kelimelerini değiştirerek yeniden yazmak. Selh intikal'in bir çeşidi sayılır.

SELİS

Halk şiiri nazım şekli. Aruzun fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün kalıbıyla gazel şeklinde yazılır. Murabba, muhammes, müseddes şeklinde yazılmış selislere de rastlanır. Kafiye düzeni divan, semai ve kalenderî nazım şekilleri ile aynıdır. Örnek:

Benden özge sana yok âşık-ı âvâre güzel
Sûziş-ı firkat ile yakma beni nâre güzel

Dün gece dîde-i hunkâr ile ettikte nigâh
Ciğeriim başına açtın yine bir yâre güzel
Nârî

SERBEST NAZIM

Bend, vezin ve kafiye kurallarına bağlı olmayan nazım şekli. Bendlerin, mısraların ve hecelerinin

sayıları belli düzene bağlı değildir. Şair isterse kafiye yazar. Bendleri sınırlayabilir veya sınırlamaz. Önce Fransız sembolistleri arasında yayıldı. Türk edebiyatına Servet-i Fünûn döneminde Batı edebiyatından girdi. Serbest nazımın uygulanışı üç aşama geçirdi:

1. **Vezeze-kafiyeli serbest nazım:** Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti döneminde görülür. Mısralar bir kelimeye kadar kıaldı, kafiye belli bir kurala göre sıralandı. Aruz veznine yer verildi, bir şiirde birkaç aruz kalıbı veya bu kalıpların çeşitli cüzleri kullanıldı.

2. **Vezeze-kafiyeli serbest nazım:** 1925-1930 yıllarında görülmüş, 1930'dan sonra yaygınlık kazanmıştır. Vezin bırakılmış, bir heceye kadar küçülen dizeler kurulmuştur. Bu dizeler hiçbir dış düzene bağlı değildir. Şair belirtmek istediği fikri taşıyan kelimeyi öne çıkarır. Büyük harfler sadece cümle başlarında kullanılabilir. Kafiye mısraların arası açılarak kafiye örgüsü gevşetilir.

3. **Vezeze-kafiyesiz serbest nazım:** 1940 yılından sonra yaygınlaşan bu anlayışta vezin ve kafiye tamamen bırakıldı şiirde iç uyum önem kazandı. Örnek:

Yolcu Yolunda Gerek

Hastalar,
Kar isterler
Kafdağının ardından
Ve buluttan döşek,
Onlar,
Yaramaz çocuklardır,
Sallar durur,
Dünyanın balkonundan,
Düştü düşecek!
Gölgen kaçırıyorsa senden,
Düşmüşse gökte yıldızın,
Kavga başlar canla ten arasında
Ne bilelim;
Hangi pınarın suyu,
Ya da çiçeğin özünde deman,
Büyük yerden geldi ferman
Yolcu yolunda gerek
Ali Akbaş

SONE

İlk iki bendi dörtlük, son iki bendi üçlük on dört mısradan oluşan nazım şekli. Önce İtalyan edebiyatında kullanılmış, sonra Fransız edebiyatına, oradan da diğer Avrupa edebiyatlarına geçmiştir. Edebiyatımızda ilk Cenab Şahabeddin'in sone şeklinde şiir yazdığını görüyoruz. Servet-i Fünûn şairlerinin hemen hepsi bu nazım şeklini benimser. Sone kafiye sistemi üçe ayrılır.

1. İtalyan tipi: Kafiye şeması abba, abba, ccd, ede

2. Fransız tipi: Kafiye şeması abba, abba, ccd, eed
(İtalyan ve Fransız tipi sone arasındaki tek fark son üçlüğün düzenindedir.)

3. İngiliz tipi: Mısra sayısı değişmemekle beraber ilk on iki mısra tek bir bend, son iki mısra da ayrı bir bend halinde yazılırlar. Kafiye şeması: a b a b c d c d e f e f g g. Örnek:

Yüksük

Yüksüğün ince şeklini yazmak
Bana pek güç gelir kadınlardan
Sorunuz belki bir güzel parmak
onu tersim için bulur imkan

Bunu bir çekmenin içinde gören
Mu'teber bir refik-i hane sanır;
Kadriyi pek bilirler elde iken,
Düştüğü anda mutlaka alınır.

O da layık nezâketin eline:

Tenine saplanır iken iğne,
Yine pekçok sever iş işlemeyi;

Bin letâfetle çırpınır her ân...
Sanki bir nahl-i nev-hayâta konan
Küçüçük bir kuşun küçük yüreği!
Ali Ekrem (Bolayır)

SÖZLÜK

Bir dilin veya dillerin kelime haznesini (sözvarlığını), söyleyiş ve yazılış şekilleriyle veren, kelimenin kökünü esas alarak, bunların başka unsurlarla kurdukları sözleri ve anlamlarını, değişik kullanışlarını gösteren eser. Sözlükler tek dilli veya çok dilli olabilir. Madde başlarını a-be-ce sırası takip eder. Genel veya özel alanlarla ilgili sözlükler hazırlanabilir. Arap harfli eski sözlüklerde madde başı Arapça kelimenin üç harfli kökünün son harfi esas alınarak sıralanırdı. XIV.-XV.yüzyıllar arasında yaşamış olan el-Kamûsü-ı-Muhîr (Okyanus Sözlüğü) adlı eseri Türkçeye çeviren Mütercim Asım bu sistemi kullandı. İlk sözlük olarak İskenderiye Müzesi kütüphanecisi Bizanslı Aristophanes'in hazırladığı eser kabul edilir. İslam dünyasında en önemli sözlük X. yüzyılda yaşayan Fârâblı İsmail Cevherî'nin Sihâh adlı Arapça eseri. Vankulu Lügati diye bilinen Müteferrika'nın bastığı ilk kitap da bir Sihâh çevirisidir. Türk kültüründe ilk sözlük ise Kaşgarlı Mahmud'un Türkçe'den Arapça'ya Divanü Lügati't-Türküdür.

ŞAHESER

Nesilden nesile geçen, benzeri yazılamayan yüksek değerdeki edebi eser. Şaheserlerin başlıca özellikleri şöyle sıralanır: Zengin bir kültür birikimi sonucu yazılır, her devrin okuyucusu tarafından aranır, okunur ve takdir edilir, zamanla yayılır, ulusal ve uluslararası unsurlar içerir, pekçok yabancı dile çevrilir, türünde yazılan yeni eserlere örnek olur.

ŞİVEYE MUGAYERET

Şivesizlik. Dili kuralları dışında kullanmak. Türk dilini iyi bilmekten, dilimizin özelliklerini gözönüne almaksızın yabancı dillerdeki bazı kullanım şekillerini tercüme edip uygulamaktan doğar. "Meşrubat içmek" yerine "meşrubat almak", "banyo yapmak" yerine "banyo olmak" gibi.

TA'KİD

İfadeye açıklık getirememeye, anlatamama halidir. İkiye ayrılır.

1. **Lafzi ta'kid:** Bir cümlede kelimelerin yerli yerine kullanılmamasından doğar. Örnek:

Ben fakîrî etme terk memnûn-i ebnâ-yı zaman
Hasıl etmezsen değil gam matlabım yâ Rab bana
Râgıp Paşa

2. **Manevi ta'kid:** Bir cümlede kelimeler yerli yerince kullanılmakla beraber bir anlam çıkmamasına denir.

Örnek: Âlemin cânı değilsin cân-ı âlemsin sen
Nef'î

TA'RİFAT

Mevki sahipleri ve bazı görevleri tasvir eden şiirler. Divan edebiyatı nazım türüdür. Birkaç beyitlik bendler halinde yazılırlar. Sâfi Kasım Paşa'nın, Kalkandelenli Fikri'nin, Gelibolulu Mustafa Ali'nin, Yenişehirli Avni'nin ta'rifatı vardır. Örnek:

Nedür bildüm mi defter-dâr efendi
Eğerci bir iki üç var efendi
Kiminün işini altun iderler
Kimin ma'zül kimin mağbûn iderler
Olardur sâ'i-i genc ü hazînle
Olardur sâhib-i mâl u define

TA'ŞİR

Bir gazelin her beytinin veya bir beytin üzerine sekiz mısra eklenerek yapılan mu'aşşerdir. Divan edebiyatı nazım şeklidir. Edebiyatımızda örneği fazla görülmez. Yahya Bey'in Muhibbî'nin (Kanunu Sultan Süleyman) gazeline yaptığı ta'şiri örnek olarak verilebilir.

Haste olmak gûşmâl-i Hazret-i İzzet gibi
Her kişinün yalımın alçak ider gurbet gibi
Değme bir kimse göre gelmez refahiyyet gibi
Nâleler gûyâ derây-ı rihlet-i râhat gibi
Dâr-ı dünya cây-ı fûrkat menzil-imihnet gibi
Devleti bir âlet-i hengâme-i zahmet gibi
Sağlıgun bünyâdı yok âyinede sûret gibi
Matla'ı şâh-ı dhânun maşrık-ı hikmet gibi
Halk içinde mu'teber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet dhânda bir nefes sıhhat gibi
Yahya Bey

TAŞTİR

Bir gazelde her beytin iki mısrasının arasına iki veya üç mısra ekleyerek manzume meydana getirmek. Divan edebiyatı nazım şeklidir. Kelime, Arapça "bir şeyin yarısı, iki düzünden bir düzü" anlamındaki şatr kökünden gelir. Taştirde, aynı vezin ve kafiyede, araya iki mısra girerse **terb-i mutarraf**, üç mısra girerse **tahmis-i mutarraf** olur. Edebiyatımızda XVIII. yüzyıldan sonra örnekleri görülen taştir çok az kullanılan bir şekildir. En çok Halveti şeyhlerinden Aydi Baba yazmıştır.

TAZMİN

Bir şairin, bir mısra veya bir beytin bir başka şairce kullanılması. Divan edebiyatı nazım türüdür. Tazmin edilen mısra veya beytin sahibinin zikri şarttır. Tazmin eden şair, şiiri herhangi bir nazım şekline tamamlar ve aldığı sahibini belirtir. Örnek: Recaizade Ekrem'in şiirini tanzim:

Sanırım ismini kuşlar heceler
Seni söyler bana dağlar dereler
Su çağıldar kuzular kırdı meler
Seni söyler bana dağlar dereler

Hep seni aşkın eserken serde
Hüsn ü ânin görünür her yerde
Gezdiğim duygulu vâdilerde
Seni söyler bana dağlar dereler
Yahya Kemal Beyatlı

TECÂHÜL-İ ARİF

Anlamla ilgili sanatlardandır. Bilinen bir gerçeği, bilmez görünerek söylemek yöntemiyle yapılır. Bilinen şey, bilinmiyomuş gibi anlatılırken genellikle bir espriye dayandırılır. Bu yapılırken mübalağa ve istifham sanatından da yararlanır. Örnek:

Âb-gündür günbed-i devvâr rengi bilmezem
Ya muhîr olmuş gözümden günbed-i devvâre su
Fuzulî

(Bilmiyorum, dönen kubbe mi su rengindedir, yoksa gözyaşlarım mı gökyüzünü kaplamıştır.) Fuzulî, kubbenin, yani gökyüzünün mavi renkte olduğunu bilmiyor gibi görünüyor. Aslında gözyaşlarının gökyüzünü kaplayacak kadar çok ağladığını belirtmek için bu yola başvurmuştur.

TEFRİK

Anlamla ilgili sanatlardandır. Aynı çeşide giren iki şey arasına, birbirine aykırı taraflar (tebâyün) so kularak bir farklılık meydana getirilmesidir. Örnek:

Budur farkı gönül mahşer rûz-ı hicrândan
Kim ol cânım verir cisme bu cismi ayırır cândan
Ortak çeşit gün, aykırı taraflar ise cisme can verme, cisimden canı ayırmadır.

TEHZİL

Alay ve şaka yollu yazılmış nazire. **Hezl** diye de bilinir. Çocuk tanınmış şairlerin şiirlerine vezin ve kafiye taklit edilerek yazılır. Tehzil, ciddi şiirleri bayağılıktan uzak ciddi bir duruma soktuğu için edebiyatın güzel ve eğlenceli örnekleri arasında kabul edilir. XVII. yüzyıldan sonra yaygınlık kazanan bu tür şiirin örneklerini daha çok Sürûri, Havâyi, Sümbülzade Vehbi, Hüseyin Kâmi (Dehri mahlasıyla), Fazıl Ahmet Aykaç, Halil Nihat Boztepe vermişlerdir.

TEKRAR

Bir ifadede aynı sözcük ya da söyleyişi, estetik kaygı gütmenden birkaç kez tekrar etmek. Aşırı tekrar sözcukonusu ise buna **kesret-i tekrar** denir.

TELMİH

Divan edebiyatı sanatlarından. Söz sırasında bilinen bir olaya, bir kişiye, kıssaya ya da atasözüne işaret etmektir. Ama bu kişi ya da şey uzun uzadıya değil bir iki sözcükle anlatılır. Örnek

Ey nâme sen ol mâh-likâdan mı gelirsin
Ey Hüdhad-i ümmid Saba'dan mı gelirsin
Nabî
(Şair beytinde Süleyman-Belkıs kıssasını hatırlatıyor.)

TENÂFÜR

Bir ifadede birbirleriyle uyuşmayan harf, hece, sözcük ya da tamlamaların kulağa hoş gelmeyen etki yapmasıdır. İkiye ayrılır:

Harflerle tenâfür: Çıkış noktaları aynı ya da birbine yakın harflerin aynı sözcükte toplanması.
Örneğin: Yaptıttık

Sözcüklerle tenâfür: Söylenişleri zor olan, dinlenmesinden zevk alınmayan ağır vurgulu sözcüklerin art arda sıralanması: Örnek
Şu köşe yaz köşesi, şu köşe kış köşesi

TENASÜB

Divan edebiyatında anlamları arasında bağlantı bulunan sözcüklerin aynı ifadede kullanılmasıyla yapılan edebi sanat. Örnek

Asîb rûzigârı gülistân-ı dehre
Sen serv-i gül-izârı hevâdar olan bilür
Bakî

Tenasüb, ilham ve tezat sanatlarıyla da birlikte kullanılır. Bu yönüyle de ikiye ayrılır: **İlham-ı tenasüb:** İlham ve tenasüb sanatlarının birlikte kullanılmasıyla yapılır. İki anlamı olan bir sözcüğün, dize ya da beyit içinde belirtilmemiş anlamıyla diğer bazı sözcüklerin arasında anlam bakımından bağlantı kurularak yapılır. Örnek

Ne güzel vâkadır bu ki asup can gözünü
Hâb-ı gaflette geçen ömrümü rû'yâ gördüm
Zatî

(Can gözünü açp gaflet uykusunda geçen ömrümün bir rüya olduğunu görüp anlamam ne güzel bir olaydır. Rüya, düş kelimelerinin kastedilmeyen ikinci anlamının hâb ve rüya sözcükleriyle ilişkisi vardır.)

İlham-ı tezat: İlham ve tezat sanatları birlikte kullanılır. İki anlamı olan bir sözcüğün dize ya da beyit içinde belirtilmemiş anlamıyla anlamlı bir sözcük arasında ilişki kurmak şeklinde yapılır. Belirtilmeyen anlam dnas yoluyla sağlanır. Örnek

Serverlik ister isen üftâdelik şîâr et
Kim düşmeden ayağa çıkmadı başa bâde
Fuzulî

(Burada ayak önce kadeh sonra gerçek ayak anlamlarıyla kastediliyor. Fuzulî beyitte sözcüğün vurgulamadığı ayak anlamı ile baş sözcüğü arasında tezat yapıyor.)

TERDİD

Bir anlatımda sözü dinleyici ya da okuyucunun ilgisini yoğunlaştırdıktan sonra konuyu hiç beklemeden bir sonuca götürme yoluyla yapılan edebi sanat. Sözün ciddi bir sonuca varması haline **terdid-i sâdik**, varmamasına **terdid-i mutâyip** denir. Ömek:

Dizilirler ayakta
Ana baba ve kardeş
Hayal Irak... Irakta
Eder fiillerle güreş

Başından kayar yastık
Nura döner karanlık
Sırlar çözülür artık
Kırka çıkınca ateş
Necip Fazıl Kısakürek

TERZA RİMA

Üçer mısralık bentlerle kurulur. Bend sayısı belirsizdir. Tek bir mısra ile sona erer. Kafiye şeması şöyledir: Aba bcb cdc ded e.

İlk olarak İtalyan edebiyatında görüldü. Dante İlahi Komediya'sını bu nazım şekliyle yazdı.

Edebiyatımızda terza rima'yı Tefik Fikret, Şehrâyn adlı tek şiirinde denemiştir. 1908'den sonra pek kullanılmamıştır. Bu biçimde yazılmış kısa şiirlerin son mısrasının kuvvetli olmasına dikkat edilir.

TESBİ

Bir gazelin beyitleri önünü beş mısra eklenerek yapılan müsebbba'dır. Müsebbba musammatlardan bir nazım şeklidir. Kafiye şeması şöyledir: Aaaaa (aa) bbbbb (ba) ccccc (ca). Tesbi, Türk edebiyatında çok az görülür. İzzet Molla'nın Fuzulî'nin bir beytini, Leyla Hanım'ın da İzzet Molla'nın bir beytini tazmin yoluyla oluşturduğu tesbi'ler de vardır.

TE TABU-İ İZÂFÂT

İkiden fazla ismin meydana getirdiği zindirleme tamlama. Edebiyatımızda Türkçe, Farsça, Arapça kaidelere göre kurulmuş üç çeşit tetâbu'î izâfâta rastlanır. Türkçe kurala göre iki, Farsça kurala göre üç kelimedenden meydana gelen tamlamalar anlatımı bozamaz. Türkçe tetâbu'-ı izâfât'a ömek:

"Ahmet'in söylediklerinin doğruluk derecesinin araştırılması..."
Farsça tetâbu'-ı izâfât'a ömek:

Ey vucûd-ı kâmilün âyin edâr-ı feyz-I Hak
Âsitânım kible-ı hâcât-ı erbâb-ı yakîn
Fuzulî

TEVÂRÜD

İki şiirin birbirinden habersiz aynı mısrayı veya beyti tesadüfen yazması.

TEVKİYE

Anlamla ilgili sanatlardandır. İki veya ikiden fazla anlamı olan bir kelimenin yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kastedmek. Birçok edebiyatçı bu sanatı iham sanatıyla aynı kabul etmiştir. Fakat ihamda, ikiden fazla anlamı olan kelimenin bir mısra veya beyitte bütün anlamları kastedilirken, tevriyede uzak anlamına işaret edilir. Ömek:

Kûyunda nâle kim dil-i müştâkdan kopar
Bir namedir Hicaz'da uşşakdan kopar

Nâili-Kadim

TRİYOLE

On mısralı bir nazım şeklidir. Önce iki mısralı kısım, sonra dörder mısralı iki kısım gelir. Birinci kısmın ilk mısrası birinci dörtlüğün sonunda, yine birinci kısmın ikinci mısrası ikinci dörtlüğün sonunda tekrarlanır. Dört mısralı kısımlarda, eklenen mısraların ilk üç mısra ile anlam bütünlüğü sağlanması gerekir. Kafiye şeması şöyledir: Ab aaaa bbbb. Örnek

Yüzünde hasta-i sevdâ gibi melâlet var,
Nedir bu hâl-i perişanın ey hilâl-seher?

Sabâh-ı feyz-i bahâride mübtesem ezhâr
Çemen çemen mütemevvic nesîm-i anber-bâr:

Niçin? Ben anlamadım kimden etsem istifsâr?
Yüzünde hasta-i sevdâ gibi melâlat var!

Dem-i seherde yanında şu parlayan ahter
Hazan içinde solan bir çiçek gibi dil-ber

Sürûr fec ile şâdân iken bütün yerler,
Nedir bu hâl-i perişanın ey hilâl-i seher?
Tahsin Nuhid

VECİZE

Söyleyeni belli, kısa, anlamlı söz. Özdeyiş diye de bilinir. Bireysem ya da toplumsal bir ilke, bir görüş, bir kanıyı en kısa yoldan anlatır. Yaşam deneyimine ve gözleme dayanır. Vecizeler bağımsız yazıldığı gibi, bir eserin içinde dağınık da bulunabilir. İslam büyüklerinin bu tür sözlerine **kelam-ı-kibar** denir. Vecize önce eski Yunan edebiyatında yazılmıştır. Klasizm edebiyatı döneminde, Larochefoacauld'ın Maximes (Vecizeler) adlı eseriyle Avrupa'ya gelmiştir.

VEZN-İ ÂHAR

Halk şiiri nazım şekli. Aruzun müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün müstef'ilâtün kalıbıyla murabba şeklinde yazılır. Her mısra bir müstef'ilâtün cüzüne sığacak şekilde dört kelime veya kelime grubuna bölünür. Birinci mısranın 2. Cüzü ikinci mısranın başına, ikinci mısranın 2. Cüzü üçüncü mısranın başına, üçüncü mısranın 2. Cüzü dördüncü mısranın başına getirilir ve bu cüzlerden sonra gelen cüzler birbirlerini izler. Örnek:

Ey vası cennet/kıl câna minnet/vay, serv-ı kamet/cân içre cansın
Kıl câna minnet/vay serv-ı kamet/cân içre cansın/nev-res fidansın
Vay serv-kamet/cân içre cansın/nev-res fidansın/suh-ı dhansın
Cân içre cansın/nev-res gidansın/şûh-ı dhansın/gözden nihansın.
Tokatlı Nuri

GECİL

<http://Gajil.20m.com>